گوڵ سوو

مجلەیەگ هەفتانە گشتیە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بلاۆئەکریەگ

شماره (٥١) کانوون یەکم (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠٠٩) میلادی

چوار ساڵ ئاینده عیراق ئەرا کورد چارەنویسسازە

کی وە وژدانەوە نووریگە کوردەیل فەیلی و زەخمەیلیان ساریژ ئەکا؟

کەرکووک لە ناونی راسی مێژوویی و هەڵویست دوشمنانەی نا عاقلانە

گول سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ هەفتانە گشتیـیە لەلاین دەزگای رووشنهویری ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاۆئەکریەگ

شمارە (٤٩) تەشرین دویم (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠٠٩) میلادی

8

لەلای مللەت کوردستان، ئەو هەلۆیست عەمار حەکیم سەرۆك ئە نجوومەن بـالآی ئسلامی.....

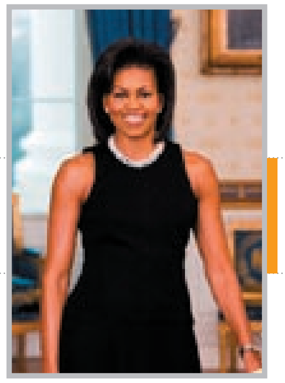

36

هەر ئەو جوورەگ لە مەقالەی رووژنامەیگ ئەمریکی هاتگە لە ژێر ناونیشان........

47

خیزان وە بنەمای سەرەکی دروسبوین کوومەلگا دانریەیگ، چوینکە پیکهاتگە لە......

سەر نویسەر

عەلی حسێن فەیلی

بەرێوەبەر نویسانن

ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل

جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نسرین میرزا
ئارام حەسەن

ئامادەکردن هونەری

لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

قانوون هەلۆژاردن و بەنجکردن کیشەی کەرکووك ٦

ئۆرووپا و یەکەو گرتن لە فیدرالیەتیگ ١١

جەنگەگە بردیمنەو وەلی ١٥

مەینەتی کوردەیل فەیلی وەل کوردستانا ٢٦

رەسانن (ئعلام) کوردی و وەرچەرخیان ئایندەی کوردستان ٢٩

هەلۆژاردن لە ناونی وتار سیاسی و پەخشانە شعر ٤٣

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

ئەو خوینە ك ها لە رەگێلمان هەن ئەو دەسکەفتەیلەس ك ئمروو وە زوانێگ نویسیمن و خوەنیمن ك زوان دڵ خوەمانە، زوان خەویل و ئارەزووەیل سیەپووش مللەتێگ ك چەو چەوەڕێ سیاسەت لە هەنازی شەکەتە.
ئایا کورد ئەو مللەتەس ك قین و غەزەو گشت دینەیل یاخی لە دەوری جەم بەسانە و گشت دەرەیل رەحمەت وەروویی بەسیاس؟ من چنە نا نوورمە وەزع ئمروو خوەمان چوین مللەتەیل بەش خوریاگ کەم نین هە وەو چنە ك ئیمە هەوەجە وە خوەنێن تاریخ دیریمن ئەوانیش نەهامەتیەیلیان فرەس!
کی لە کورد قەیمەترە؟ ئی باوان سووزیە هن ئەوەس ك گشت وەختێگ لە شوون رویداگ هایمنە کەمین تا شەن و کەو بکەیمن و بویشیمن چە بی و چە نەبی!؟ شوورشەیل کورد لە کوردستان بەشێگە لەو تاریخە ك تەجروبە یا ئەزموون ئەویەکەو نان کوورپە حکوومەتێگ ئەرامان وەجی هیشتگە و هیمانیش ئەو حەسرەتێلە ئیوەت کەیمن ك ئەرا لە شوون ئی هەمگە ساڵە نەتویەنستیمنە لەو تەجروبەیلە پەند بوەیمن ك مللەتەیل وە ئارەزوو خوەیان رەسان !؟ ناخوازم بویشم خوین رەگەیلمان وەختەیلێگ دەنگ سازو دهڵ بەرزەو بوود ئەڵپەرکە ناناسێ ! زوورم حکوومەتەیل دشمن کورد شوون لە شوون یەك هاتن و چگن وەلی درووەیلیان لە تاریخ مینێگ !
فرە لە جمشت و شوورشەیل کوردستان لە لایەگ سەر ئەوناو ئمروو باسەگەی لە لاێگ تر لە ولات کورد نشین و وەی لەهجە یا زاراوە سەر ئەلاوردگە تا بویشیدەمان ئیمە تویەنیمن بویشیمن ك جوگرافیا و زێد و نیشتمان کوردەیل گەوراترین غەدر لەی مللەت ئابریاگە کردگە چوین هیچ وەخت لە لویی ئاو نەبیە و پای تەڕ نەکردگە و شنەشن و سروەی دەریا نەلاوانیەسێ! مللەتەیل ناو هشکی (کویە نشین) ئەگەر بالای کەمەر و کویە نوایان بگرێگ دیرتر لە خەو هیز گرن وەلی لە شوورش و یاخی بوین نوا رەو مللەتەیل ترن! تەرجومەی ئی وەزعە جواو ئەو خەمسەردیەیل ساڵەیل گوزەیشتە نیە وەلی خوەی تەقالاێگە ئەرای واز کردن دەروازەێگ تازە ك بویشیمن ئی تاریخە هن گشتمانە و فرە چشت دیرێگ ك بایەد بخوەنیمنان و لەیەکیانەو بدەیمن ئەگەر وە هەر لەهجە یا زاراوەێگ لە وانەش وە کوردی فەیلی یا لەهجەێ خوارگ کوردستان بوود.

سەر نویسەر

گشت هەڵوژاردنیگ دیموکراسیانە چارەنویس سیاسی و ستراتیجی وڵاتیگ ئەرا ماوەی چوار ساڵ دیاری کەیگ و دەسڵات وئەجندای ئەو حزبە سیاسیەیش ک لە هەڵوژاردنەگان بەیگەو لە ناو سیاسەت و چوینیەتی کار کردن حکوومەت رەنگدانەوەنەیگ .

چوار ساڵ ئاینده عیراق ئەرا کورد چارەنویسسازە

شوان بەرزەنجی

هەڵوژاردن ئەنجوومەن نوێنەرەیل عیراق کەم کەم نیشتگە نزیکەو بووگ و وەبی گومان ئی هەڵوژاردنە ئەرا سەرجەم پیکەهاتەیل عیراق گرنگی خوەی دیری لەوەر ئەوەگ لەی چوار ساڵ ئاینده چەن گوێرانکاری چارە نویساز چەوەری عیراق کەیگ وئەنجام هەڵوژاردنەگانیش نەخەش دیری لە بان ئاراسە کردن گوێرانکاریەگان. لە چوار ساڵ گوزەیشتە لە ناو پەرلەمان عیراقی چەن هاوپەیمانیەتییگ بوی جوور هاوپەیمانی ناونی شیعەیل و سونیەیل وەلی لە ئەنجام ململانیەگان زوورم ئەو هاوپەیمانیەیلە هەڵوەشیانەو و لەیەك چەکیان تەنیا هاوپەیمانی کوردستانی نەوگ ك تا ئیسە وە یەکگرتگی مەنگەسەو؛ یەکگرتگی ویەکدەنگی کورد لە پەرلەمان هەڵوێست کورد لە بەغدا و وە تایبەت لە ناو پەرلەمان وە هیزەو کردگە؛ ئەو یەکدەنگی و هەماهەنگیە هیشت کورد بووگە خاوەن چەن پۆست یا مەنسەب گەورا جوور سەرۆك کۆمار و و جیگر سەرۆك ئەنجوومەن وەزیرەیل وجیگر سەرۆك پەرلەمان

و وەرگردن چەندین پۆست وەزاری جوور وەزیر کاروبار خارجیە و وەزیر پیشەسازی وکانزاگان، بیجگە ئەوانەیش کورد تویەنست لە پرووسەی سیاسی نەخش یا دەور وەرچەویگ لە کیشە هەستیارەگان بازی بکەیگ؛ کورد تویەنست عیراق بپاریزی لە ململانی تایفی و سیاسی و هەر یەیش لەیوا کرد ك حکوومەت عیراقی بمینیگەو. لەلایگترەو هەر ئیسە چەن لایەنیگ هانە تەما و تەقالاکەن نەخش کورد لە بەغدا لاواز بکەن و کورد بویچگە و بکەنە و ئەرا چەن لیستیگ جیاوازویەیش ئەرا ئەوەسە ك پۆستە گرنگ وسەروەری یا سیادیەگان لە کورد بسیننەوە و ئەو مادە دەستووریەیلە بسرننەو ك پەیوەستن وە ماف یا حەق کورد جوور مادەی ١٤٠ و سامانەیل سروشتی و هیز پێشمەرگە و چەندین دۆسیەی تر ك تا ئیسە لە ناونی هەولێر و بەغدا وە بی چارەسەر مەننەسەو یەکلاوە نەکریانە. بەعزی لە لیستەیل و هاوپەیمانیەیل تازەك ململانی کەن لە بان بردنەوەی کورسیەیل پەرلەمان تەقالا کەن لە خول دەورەی ئاینده نەخش یا دەور حکوومەت ناوەندی وە هیز و نەخش هەرێمەیل و پاریزگاگان لاوازەو بکەن و هەمیش تا ئەورەگ وەپییان بکریەی تەقالاکەن تەوافوق لە ناونی هیزەیل سیاسی نەمینی و بیجگە ئەوانەیش بریگتر کار کەن ئەرا وە هیزکردن گووتار عەرەبی و گلەوخواردن ئەرا سەردەم بەعس و بی گومان ئی ستراتیجی و ئامانجەیلە لە بەرژەوەندی و ئارەزووەیل یەکەونیەگرن؛ هەروەی خاترە هەرەشە و مەترسی گەورایگ ها لە بان دەسکەفتەیل کورد و وەدی نەهاتن ئەو حەقەیلە ك تا ئیسە لە چوارچیوەی مادەیل دەستووری مەننەو هەر وەی خاترە کورد نیاز فەرەیگ وە یەکدەنگی و یەك هەڵوێستی دیریگ ئەرا ئەوەگ وە یەك ستراتیجی مامەڵەتوەل ئەو ئەجندایەیلە بکەیگ و ریگری بکەیگ لە دوارەوەرەو دویا بردن عیراق ئەرا سەردەم دکتاتۆری و پەشیمان بوینەوە لە پرووسەی وە دیموکرات کردن عیراق. نەبایەد ئەوەیش لە هویرمانەو بچووگ ك وە گوورەی ریککەفتننامەی ئمزا کریاگ لە ناونی ئەمریکا و عیراق سەربازەیل ئەمریکی تاساڵ ٢٠١١ لە عیراق دەرچن و لەشکر عیراق شوین سەربازەیل ئەمریکی گریگەو ك ئەو لەشکرەبی لایەن نیەو نیەتویەنی دیفاع لە عیراق فیدراڵ بکەیگ؛ هەر وەی خاترە وە گشت پێوەرەیل یا قیاسەیل چوار ساڵ ئایندەی عیراق فەرە هەسیار یا حەساسەو هەر بەش بەشەو بوینیگ لە ستراتیجی کورد زەرەد وە جایگای کورد لە بەغدا رەسنیگ و هەر وەی خاترە نەبایەد کورد وە ستراتیجی و دید جیاواز وەرەو هەڵوژاردن بچووگ.

قانوون هەڵوۆژاردن و بەنجکردن کیشەی کەرکووك

مەشخەڵ کەولۆسی

وەدریژایی عومر دامەزرانن و کارکردن دەوڵەت تازەی عیراق، وە تایبەت لە شوون پرووسەی ئازادی عیراقەوەك تاریخ ئی دەوڵەتەخستەقوناغیگ تر، وەل ئەوەیشا لە شوون ١٥ جار شکەست پەرلەمان عیراق لەدەنگداین لەبان رەشنویس یا مسوەدەی قانوون هەڵوۆژاردن، دی شایەت ئەوەنەبەڵگەو چشتەیلیگ کەفتویگەوەردەس ك وەبی دودڵی قەیریگ رای و ئەرای چوین لە باوەت واقعەوەبخەیمنەروی. ئمجا لەیرا چەن پرسیاریگ هەس ك ئویشن: ئایا لایەنەیل سیاسی عیراق وەو خاك وگەردەوەك جەمەو بویەلە دەور کیشەیل گەوهەریەگەیان توان چەبکەن و برەسنەکاملا؟ ئایا ئەو خود دزینەوەی ئاشکرا لەروی وەروی بوینەوەی ناوەرۆك یا مەزموون ئەو کیشەیلەنیشانەی چەس و چوین لەلی برەسیمنەوە؟ ئەیانە و چەنەها پرسیار تر. ئاشکراس لەو وەختەوەك دەوڵەت عیراق دامەزریاگە، هویچ وەختیگ نەتویەنستگەوەگشت ئاشکرایگەوەروی وەوری باوەتەیل ئەو کیشەبووگەوە، بەڵکوو ساڵ وەساڵ و سەعات وەسەعات لە خاسترین حاڵ گشت ئەو کیشەیلەکپ و بیدەنگ کردگە، دی دەسبەسیاگ بویەلە چارەسەرکردنیان لەبنەرەتەوە. بیگومان هەر چارەسەرکردنیگی سەرەتا لەدەسنیشانکردن کیشەگەوەدەس وەپیکەیگ، ئمجا لە شوون دیاریکردن خاسیگ دویاخر بریار لە چارەسەر خوازریاگ دریەیگ، وەلی عیراقیەیل عەرەب لەیوا نیەکەن و نیەتوان ئەو کیشەیلەبناسن و نیەویرن روی وەروی راسیەیل بوونەوە، هەر لەوەر ئەوەیش وە دریژایی زیاتر لە(٨٠) ساڵ نەتویەنریاگەکیشەی شار کەرکووك داگیرکریاگ چارەسەر بکریەیگ. نەوین توانا ئەرا روی وەروی بوینەوەی ئەو کیشەیلەلەلای تاك عیراقی کیشەیگ کلتووری و پەروەردەیی و کوومەڵایەتیەو پەیوەندی راسەوخۆ دیریگ وەفەلسەفەی پەروەردەی تاك عەرەب عیراقیەوە، یەیش وەرجەئەوەك کیشەیگ سیاسی بووگ یا قەیرانیگ بووگ لەسستم وەریەوبردن وڵات، چوینکەلە پەنای ئەو فەلسەفەی پەروەردەیی عەرەبەلە بنەرەتەوەمەحاڵەقەوارەیگ وەناو سستمەوەدروس بکریەیگ.

بیگومان دیموکراسیەتیش وەبی سستم بی وجوودەو زەحمەتەمەرز دەور و قەوارەی دیاری بکریەیگ و هەر وە هەمان شیوەیش کیشەیل تایبەت وەدەوڵەتداری و ژیان هاوبەش ئاشتیانەی ناونی مللەتەیلیش ئەگەر وەسستم نەوگ زەحمەتەچارەسەر بکریەن، چوینکەئەگەر هات و لە پەنای سستمیش ئمروو ئەو کیشەیلەچارەسەر کریا، ئەوەبیگومان سوو گرووپیگ داگیرکەر تر تیەن و دوبارەوە خواست خوەیان شیوننەی، ئمجا مللەت کورد لەو رویەوەئەوەنەئەزموون دیریگ ك ئەرا ئسپاتکردن راسی ئەو چشتەتویەنیگ بووگەپشتگیر، لەیرا مەبەسمان لەوەسەهەوڵداین بی وچان لایەنەیل عەرەبی ئەرا خود دزینەوەلەچارەسەر کیشەی کەرکووك داگیرکریاگ رووژ وەرووژ گرفتەگەزیاتر سەختەو کەیگ.

کی وە وژدانەوە نووریگە کوردەیل فەیلی و زەخمەیلیان ساریژ ئەکا؟

عادل نەقشبەندی

باوەت و نویسانەیل فرەیگ لە بان ناخوەشی وبەدبەختی کوردەیل فەیلی خوەنستیمنە لە رووژنامەو گووڤارەیل و لە بان ئەنتەرنێت و لە هەمان وەخت مەینەتیەیل فرەیگیش لە وەخت دەروەدەرکردنیان لە ساڵ ١٩٨٠و هەر لەی باوەتەوەدەیەها بەرنامەلە ژیر ناونیشان دەروەدەری و ماڵویرانی کوردەیل فەیلی کەفتەسەوەرچەومان، وەل ئەوەیشا نوورستنمان ئەرا ئەو دانیشتنەیل دادگاییکردن تایبەتەك لەتی دادگایی ئەوتاوانبارەیل کریا ك زوڵم و زوور دەرهەق وەکوردەیل فەیلی کردنە، ئەو تاوانەیلەك وە تاوان دژ ئنسانیەت لەقەڵەم دریەن و هویچ ئادەمیزادیگ ئاسایی ئەو کردەوەیلەئەنجام نیەیگ تەنیا تاوانبارەیل نەون ك هویچ وژدان و رەحمیگ ئنسانی نەیاشتن، ئەوانەپیاگەیل بەعس سەدامی بوین ك پیکهاتوین لەقەیریگ وەحش و درندەو دەسکردنەکوشتن و گرتن و جیوازکردن خیزانەیل کورد فەیلی و لەزندانەیل گردیانەوکردن و ئەوەك جایەڵ جوان بوی بی سەروشوونیان کریاو ژن و منالیانیش ئاوارەی دەیشت وڵات کریا و دویرەو خریان وەرەو مەرز ئیران.پیاگەیل بەعس ئەوەئەخلاقیان بوی دژ مللەت عیراق و گشت ریگەیل نا ئنسانی پەیرەو کردیان، ئمجا لە شوون ئەوەك رووڵەیل کورد فەیلی لە خیزانەیلیان جیاوەکریا، ئەوەبوی لە زندانەیل (ئەبو غریب) زندانی کریان و دویای بەدبەختی و مامڵەکردنیگ وەحشیانەوەلیانا لەلایەن وەرپرسەیل زندانەوەوبی هویچ تاوانیگ، نەیشتن هویچ ریکخریاگیگ ئنسانی سەردان کوردەیل فەیلی بکەیگ، تا رەسیەئەو رادەلە ژیر ئەو زوڵم وزوور ناهەقەدەسکردنەهاوارو دروشم یا شعارەیلیگ لە دژ رژیم بەعس بەرزەو کردن و گشتیان وە یەك دەنگ قسەوەبەعس کردیان، ئمجا لە بان ئەوەرژیم گوور وەگوور فەرمان جیوازکردنیان دا ئەرا زندان (باستیل) ك ناسریاگەوەزندان (نوگرەسەڵمان) ك دویرترین بیاوانەلەسەماوە، ئەویش لەوەر ئەوە ك لەوەرچەو ریکخریاگەیل ئنسانی و هەقەیل ئادەمیزاد نەیلیگەیان و دویریانەو بخەیگ، لە هەمان وەخت نیەت ئەوەداشت گشتیان بکوشیگ، بیگومان ماوەیگ وەپی نەچی لەو زندانەو لەیوا وەپیان هات شوونەوار نەخوەشی جووراوجوور لەلەشیان دیاردا، ئەویش وە سەبەب ئەوەك ماددەی ژەهراوی خستنەناو خواردنەوەئەرایان و لەلیانیش بوی چەك کیمیاوی وە پیان تاقیەوکردن و شمارەی فرەیگ وەو سەبەبەوەکوشیا و تەرمەیل پاك و بیگەردیان شاریاوەلەوەر ئەوە ك ئەو تاوانەیل گەورا ئاشکرا نەوگ و کەس وەپیان نەزانیگ. بیجگەئەوەیش هەرچی ماڵ و موڵکەیلیانەوەتەواوی داگیرکریا و هەرچی داشتن بریا، ئەیەبیجگەدوکان و کارخانەو کومپانیا و دوکانەیل بازرگانی لەبازار شۆرجەو گشتی بەشەو کریا بان کەس وکار و پیاگەیل رژیم رمیاگ بەعس، تەنانەت ئەو پویلیشەك لەبانکەیل حکوومی داشتنەی نەیشتن هویچ لەلی بووەن وە بریاریگ لەخود سەدامەوە. ئەیەبوی بەدبەختی و دەردەسەری کوردەیل فەیلی ك گشت عیراقیەیل ئی راسیەزانن و لە هەمان وەخت وە قانوونی تۆمار یا تسجیل کریاگەلەلای ریکخریاگەیل ئنسانی و خاچ قرمز (الصلیب الاحمر)، وەل ئەوەیشا گشت ئەو کارەسات و بەدبەختیەك هاتەبانیان لەو ساڵەیل دویر و دریژە و لەو غەریبیە و لەو زندانەیل رژیمە و ئەو هەمگەنارەحەتیەك وەسەریان هات هیمان لە خوەشەویسی کوردەیل فەیلی کەمەو نەکرد ئەرا مللەت و وڵاتەگەیان ك خاك باوگ و باپیرەیلیانە، ئایا وەرپرسیگ حکوومی هەس نەزانیگ لەو کارەسات کوردەیل فەیلیەو نەزانیگ ئەرا چەهیمان ئی شەریحەزوڵم لەلیکریاگە و هەقی خوریاگە؟ ئایا هەق لە باندان نەیرن ئەی برایەیل لە حکوومەت و پەرلەمان ك لایگ لەبرایەیلدان لە کوردەیل فەیلی بکەینەوە و ئەو بنبر ئەو بەدبەختی و مەینەتیەبکەین و گشت ئەو ماڵ وموڵکەیلیانەبارینەوەتا مەویس نەون لەبان خاك پەیغەمبەرەیل و خاك ئیمامەیل لەی عیراقە.

عەمار حەکیم و دیموکراسی لە عیراق

مستەفا محەمەد

لەلای مللەت کوردستان، ئەو هەڵویست عەمار حەکیم سەرۆك ئەنجوومەن باڵای ئسلامی لە باوەت کیشەی هەڵوژاردنەیل ساڵ ئاینده لە عیراق چشت هەمیشە چەوەڕیکریاگیگ بویە، وە تاییەت دگانناین وە راسیەیل تاریخی کەرکووك ك تۆماریگ تاریخی گرنگ یا موهمە و ئەنجوومەن باڵای ئسلامی شانازی وەپیەو کەیگ لە وەر هووکاریگ سادە ك مەبەس لەلی گرتنەوەر سیاسەتیگ ئاقڵانەس ك دیموکراسی و پیشکەفتن لەلی بکریەیگە دی.

بایەسە گشت تاکیگ عیراقی ئەو راسیە بزانیگ ك بیجگە لە دگاننایین وە هەق دیموکراتی یەکتری، مللەتەیل عیراق ریگەیگ تر لەوەردەمیان نیە، چوینکە لاپەڕەیل دروسبوین ئی وڵاتە لە زوڵم و کوشتن و بڕین زیاتر چشتیگ ئەرا خوەشگوزرانی هاووڵاتیەیل لەتی نەمەندگەسەوە

عیراق دوشمنی فرەس، ئی دوشمنایەتیکردنیشە هیزەیل خەیاڵی و رەگەزپەرسەیل پەیڕەوی کەن، وەو کاریشە تەنیا ئایندەی عیراق وە تیەریکی مینیگەوە، ئاشکرایشە فرەیگ لە قسەیل ئەنجوومەن باڵای ئسلامی وە پیان قویتەو نیەدریەیگ و شایەت لە ئایندەیش دژ ئەنجوومەن باڵایش بارنەی کار !

ئەو جوورە لایەنەیلە دریژە دەنە سیاسەت ویرانکەر، ك سەدەها ساڵە ئی سیاسەتە لە نیشتمان عەرەبی بویەسە ریگر لەوەردەم پیشکەفتن، لە وەر ئەوە بایەسە گشت تاکیگ عیراقی ئەو راسیە بزانیگ ك بیجگە لە دگاننایین وە هەق دیموکراتی یەکتری، مللەتەیل عیراق ریگەیگ تر لەوەردەمیان نیە، چوینکە لاپەڕەیل دروسبوین ئی وڵاتە لە زوڵم و کوشتن و بڕین زیاتر چشتیگ ئەرا خوەشگوزرانی هاووڵاتیەیل لەتی نەمەندگەسەوە ، مەعنای ئەوەسە ئی تاریخە لەوەر خاتر چە دوبارەوە بکەیم؟ ك هس وەو راسیە بکەیم و هەق خوەمانە بپرسیم ئەو هیزەیلە لە عیراق ك لە دژ کورد و هەقەیل دەستووری و تاریخی پلان دروسکەن چ ئامانجیگ دیرن؟ ئایا وە چ دەسپیچگیگ توان دژ بنەمایەیل دیموکراتی و دەستووری کار بکەن؟ لەوەیش بترازیەیگ بایەسە گشت هاووڵاتییگ لەی هیزەیلە بپرسیگ ئایا دوشمنایەتی مللەت کوردستان چ قانجازیگ رەسنیگە خوەشگوزرانی عیراقیەیل و پیشکەفتن سستم دیموکراسی لەعیراق ؟ ئاشکراس ك ئەو هیزەیلە لە ئاست ئەو جواوە دەسەداوان مینن، چوینکە دوشمنایەتی کورد لە عیراق ئەگەر مەعنایگ داشتووگ پیکهاتگە لە کارکردن ئەرا وەردەوامی لە خوینڕشیان ناهەق ك زیاتر لە هەیشتا ساڵە عیراقیەیل وەی دەردەوە گرفتار کرد و هویچ تر، لەوەر ئەوە قسەیل عەمار حەکیم گرنگی یا ئەهمیەت فرەیگ دیریگ وە تایبەت لە مەیدان سیاسی عیراقی زیاتر ئەوە ئاشکرا کەیگ ك حەکیم و ئەنجوومەن هووڵیانە ئەرا یەکگرتگی و دیموکراسی عیراقن و نیەتوان دی لە عیراق دریژە بدریەیگە سیاسەت چەفت پڕ لە زوڵم و زوور، ئمجا کارکردن لەوەر خاتر کردەوەی جی وەجیکردن ئی باوەڕ پڕ لەڕاسگوویی عەمار حەکیمە بووگە نەخش ریگەی دروسکردن دەوڵەت عیراق فیدراڵی دیموکراسی سەروەخوەیی و سەربەرز .

حەکیم خوەشەویسی کورد و ئایندەی سیاسی خوەی وەی راسگوویە دەسەوەر کەیگ، وە هەڵویستەیلیشی گشت ئەو راسیەیلە ئەرا کورد و مللەت کوردستان ئاشکراتر بووگ ، ك نوێنەرەیل کورد تویەنستنە کاریگەرانە لە عیراق کار سیاسی ئەنجام بیەن، چوینکە هەڵویستەگەی عەمار حەکیم بووگە هووکار وازکردن قەیریگ گریەکوورە لە باوەت کیشەیل کورد لە عیراق تازە .

پەیوەندی ناونی تورکیا و ئازەربایجان

رزگار پشدەری

ئاساییبوینەوەی پەیوەندیەیل ناونی تورکیا و ئەرمینیا ، بویەسەمایەی نارەزایی تون ئازەربایجان، وەجووریگ ك باكۆ هەرەشەی ئەوەلە تورکیا کردگەك لە مامڵەیل بازرگانی تایبەت وە غاز بیبەشی کەیگ .ئیلهام عەلیۆف سەرۆك کۆمار ئازەربایجان رەخنەی تونیگ لەریککەفتننامەی ناونی تورکیا و ئەرمینیا گرت و پیشنیارەیل ئەقەرەئەرا کلکردن غاز ئەرا ئۆروپا رەتەو کرد. ئیسەلە شوون ئاساییبوینەوەی پەیوەندیەیل ناونی ئەنقەرە و ئیریڤان و ریککەفتنامەیل تازەی ناونی ئەرمینیا و تورکیا ك روی وەروی نارەزایەتی ئازەربایجان بویەسەوە، ئەوەباکۆ نیاز ئەوەدیریگ بیبەش تورکیا بکەیگ لەمامڵەیل بازرگانی غاز. ئمجا وەگوورەی راپۆرت یا تەقریر هەواڵدەر ئەنتەرفاکس رووسی، سەرۆك کۆمار ئازەربایجان حاڵ حازر چشتیگ تر لەوەردەسی نیەو پیشنیارەیل تورکیا ئەرا کاکردن غاز لە ریگەی ئەو وڵاتەوەئەرا ئۆروپا رەتەو کەیگ . سەرۆك ئازەربایجان لە ساڵ ئایندەکلکردن غاز رووسیا و ئەگەر کلکردن غاز ئیرانیش ئەرا ئۆروپا لەریگەی وڵاتەگەیەوەدوینیگ و کۆمپانیای غاز (پیرۆم) رووسیا لەمامڵەیگ بازرگانی غاز وەل ئازەربایجانا قەول ئەوەداگە(٥٠٠) ملیۆن مەتر سێ جا غاز لە ریگەی ئازەربایجانەوەلە ساڵ ٢٠١٠ ئەرا ئۆروپا دەس وەپی بکەیگ . غاز پیرۆم رووسیا خوازیار بەرزەوبوین غاز کلکردەس ئەرا ئازەربایجان. رووسیا لەی ریگەوەهەوڵ ئەوەدەیگ لەرێگەی مونافسەکردنەوەئەرا دەسەوەرکردن غاز ئۆروپا بکەفیگەنوای وڵاتەیل تر. ئمجا پیشنیار رووسیا ئەوەسەك خەت لویلەیگ دامەزریەیگ لە ناونی دەریای سیەو جیوازکردن غازیش ئەرا ئۆروپا، یەیش لە وەختیگە ك یەکێتی ئۆروپا ئەرا کەمەوکردن بەسیان خوەی وە غاز رووسیاوەگەردیگەشوون دروسکردن خەت لویلەی (نابوکۆ). ئمجا ئەو خەتەلەشوون پەرینەوەی لە ناوچەی قەفقازیا وە ریگەی وڵاتەیل وەك تورکیا و بوڵغاریا و رۆمانیا و هەنگاریا و نەمساوەگوزەر کەیگ و بەش فرەیگ لەهەوەجەی غاز ئۆروپا دەسەوەر کەیگ . دریژی خەت لویلەی (نابوکۆ) نزیکەی (٣٣٠٠) کیلۆمەترەك تویەنیگ ساڵانە(٣١) ملیار مەتر سێ جا غاز ئەرا ئۆروپا کلبکەیگ .تورکیا وەك هاوپەیمانیگ کویەن ئازەربایجان وە سەبەب کوشتار ئەرمەنیەیل لە سەردەم ئمپراتۆریەت عوسمانی و دویاخریش وە سەبەب ناکووکی لە بان ناوچەی قەرباغ ئەو پەیوەندی خاسەوەل ئەرمینیایا نەیاشت، وەلی ریککەفتننامەی ئی دویاخر تورکیا و ئەرمینیا کووتایی وەو ناکووکی ناونیانەهاورد و ئەو کیشەو گرفتەیلەخستەکنار. ئمجا دەسوەپیکردن پەیوەندیەیل دبلۆماسی و لە هەمان وەخت وازکردن مەرزەیل ناونی ئەو دو وڵاتەلە دەرەنجامەیل ریککەفتن ئەو دو وڵاتەوەبوی . هەرچەنی ئازەربایجان ئەو ریککەفتننامەوەکزبوین خوەی زانیگ لە وەرانوەر ئەرمینیا، وەلی وەل ئەوەیشا هەزاران ئەرمەنی لەئیریڤان وە سەبەب ئەو ریککەفتنەوەکەفتنەخودنیشاندایین و دروشم یا شعاریانیش سزادایین تورکیا بوی لەوەر ئەو کوشت وکوشتارەك هاوردەی بان ئەرمەنەیل و لەسەردەم جەنگ یەکم جەهانیەوەلەلایەن تورکیاوەئەنجام دریاویگ.

ئۆروپا و یەکەوگرتن لە فیدرالیەتیگ

گوڵ سوو

لە راپرسی یا ئستفتایگ ك وەرجە ماوەیگ لە ئیرلەندا سازکریا، نسبەی (٦٫٤٦٪) بەشداربویەیل وتن بەڵی ئەرا ریککەفتننامەی لە شبۆنە، لەوەرانوەر ئەوەیشە(٤٫٥٣٪) دەنگدەرەیل وەنەخەیر دەنگدان، وەی رویداگیشە یەکێتی ئۆروپا و پرووژە گەوراگەی دوچار قەیرانیگ بی وینەبویەوە، چوینکە بریار لەیوا بوی لەمانگ یەکم ساڵ (٢٠٠٩) وە گوورەی ریککەفتننامەی لشبۆنە هەر (٢٧) وڵاتەگەی ئەندام لە یەکێتی ئۆروپا لە چوارچیوەی فیدرالیەتیگ بتەو یەکەوبگرن، وەلی نارەزایی هەریەك لە ئیرلەندا و پۆلەندا و چیك ئەو ریککەفتنە پەکخست، یەیش لەیوا کرد وڵاتەیل ئەندام لە یەکێتیەگە بکەفنە خوەیان ئەرا رازیکردن ئی سێ وڵاتە. لە وەخت سازداین ریککەفتننامەی لشبۆنە (٢٤) وڵات یەکێتی ئۆروپا دەسوەجی دەق یا نەس رەشنویس یا مسوەدەی ریککەفتنەگە پەسەن کردن، تەنیا ئەو سێ وڵاتەنەوگ ئەو ریککەفتنەبە سانەئەنجامداین ریفراندۆم گشتیەوەلەوڵاتەیلیان، ئمجا لە شوون وەسەرچگن (١٦) مانگ لەبان ریککەفتنەگەوەرجەماوەی کەمیگ ئەرا جار دویم ئیرلەندیەیل ئەرا مەبەس راپرسی یا ئستفتا رویکردنەسەسەندووقەیل دەنگداین و ئی جارە(٦٧٪) دەنگدەرەیل وەبەڵی دەنگدان ئەرا ریککەفتنەگە، یەیش نەك تەنیا سەرکەفتنیگ بوی ئەرا کۆمار ئیرلەندا و ئیرلەندیەیل، بەڵکوو سەرکەفتن پرووژەی یەکگرتن وڵاتەیل یەکێتی ئۆروپایش بوی. وڵاتەیل یەکێتی ئۆروپا زیاتر لە(١٠) ساڵەسەرگەرم پلانیگن ئەرا ریکەوخستن ئیدارەی وڵاتەیل ناوچەگەلەژیر چەتر فیدرالیزم بتەویگ، ریککەفتننامەی لشبونەیش جەخت لە بان دەسنیشانکردن سەرۆکیگ کەیگ ئەرا فیدرالیزمەگە، ك لە شوونەیلیگ وە پی ئویشن سەرۆك ئەنجوومەن ئۆروپا، ئمجا جویر ئەوەك ئاشکراس سەرۆك وەزیرەیل وەرین بەریتانیا (تۆنی بلێر) ئەرا ئەو پۆستەدەسنیشان کریاگەو لە هەمان وەخت بایەسەلەماوەی کەمیگ ریکخەر کاروبار دەیشت فیدرالیزمەگە(هاوشان وەزیر خارجیە) دەسنیشان بکریەیگ. ئەو فاکتەر یا هووکارەك لەیوا کرد ئیرلەندیەیل لە هەڵویست وەرینیان پەشیمانەو بوون و ئمساڵ زوورمیان وەبەڵی ریککەفتنەگەپەسەن بکەن، قەیران دارایی جەهانی بوی ك وە شیوەیگ ترسناك کاریگەری لەبان باروەزع ئابووری ئەو وڵاتەهیشتگەسەجی، ئابووری چیك زیاتر پشت بەسیگ وەتەکنۆلۆجیای زانیاری، بیجگەئەوەیش ئیرلەندیەیل زەمانەتیگ قانوونی لە باوەت سەروەری نیشتمانی وەرگرتنە، ئی زەمانەتیشەدویای رەتەوکردن راپرسی یا ئستفتای یەکم هات، یەکێتی ئۆروپا وەگوورەی ریککەفتنیگ قەوڵ ئەوەداگەدەس نەخەیگەکاروبار دەزگایەیل سەروەری و پرس باج و کاروبار کوومەڵایەتی و هیز سەربازی و ریکەوخستن قانوونەیل خیزان، چوینکەباکوور ئۆروپا زوورمیان هەڵگر هویر و باوەر پرۆتستانتین، لە هەمان وەخت وڵاتەیل باشوور ئۆروپا زیاتر سەر وەریرەو کاسۆلیکن و تارادەیگیش مقەیەتکەر رەفتارەیل کویەنن، ئمجا وەل ئەوەیشا پارت (شین ڤین) ناسیۆنالزم و نەیار یا معارز هووکار شکست یەکەمین راپرسی یا ئستفتا بوی، وەلی لە راپرسی دویم هان هاووڵاتیەیل وڵاتەگەی دا ئەرا ئەوەك ئی جارەوە بەڵی دەنگ بیەن، چوینکەوە پیان لەیوا بوی رەتەوکردن ریککەفتنەگەهویچ خزمەتیگ وەسەروەری ئیرلەندا نیەرەسنیگ و پەسەنکردنیشی بووگەمایەی بتەوبوین ئیرلەندا و یەکێتی ئۆروپایش وەرەو دیموکراسی زیاتر و فیدرالیزم بەیگ.

توان نانەگەی خوەیان بنەنە داوانمان

ئاراس جەواد

تویەنیم وەدڵنیاییەوە بویشیم ک مللەت کورد وە هێزترین گیان نیشتمانپەروەری و نیشتمان دووسی لە ناو مللەتەیل جەهان دیریگ و یەیش بویەسە مایەی ئەوەگ ک دوژمنەیل و ناحەزەیل ئەرا لە ناوبردنمان تەقالا بکەن ک وە سیاسەتەیل وپیلانەیل سیەو شوومیان ئەی هەست نیشتمانپەروەریە لەلای کورد لاواز و کەمرەنگەو بکەن، وە تایبەت کوردەیل فەیلی لەوەر ئەوەگ هەمیشەبەشیگ جیاوە نەکریاگ لە مللەت کورد بوینە و لەوەر رۆڵ یا نەخش ودەور گرنگ و کاریگەر کورد فەیلی لە مەیدان سیاسی و جموجویل رزگاریخواز کوردستان هەمیشە هەوڵ ئەوە دریاگە ک ئەو پیلانە لە بان ئەی بەشە لە مللەتەگەمان جیوەجی بکریەیگ و وەردەوام تواستنە ک گیان نیشتمانپەروەری لەلای کورد فەیلی بکوشن و بوونە بایس ئەوەگ ک ئەی بەشە لە مللەتەگەمان جیاوە بووگ. ئمجا ئەرا ئەی مەبەسە تەقالا کەن وە شێوازەیل تەعریب و مەزەوگەریەوە جوورە بۆشایی و داوڕیانیگ لە ناونی کورد ناوەڕاس و باشوور وەل کوردەیل نیشتەجای هەرێم کوردستان دروس بکەن هەروەو جوورەگ لەی چەن ساڵ دویاخرە پەتای مەزەوگەری عیراق گرتەوەر و بویە بایس کێشە و کوشت وکوشتار لە ناونی تایەفەیل جیاجیا ک تا رادەیگ تا ئیسەیش جوورە دوشمنایەتیگ لە ناونیانە وە دیارە؛ ئمجا ئەگەر مێژوو یا تاریخ کورد بخوەنیدەوە وەل ئەوەیا ک بیروباوەڕەیل ئایینی یا دینی جیاجیای فەرەیگ هەس لە ناو ئەی مللەتە جوور کورد ئیسلام وە گشت تایەفەگانیەوە و کاکەیی و ئێزدی و ...هتد، وەلی هویچ وەخت وە دریژایی مێژوو یا تاریخ لەوەر بیروباوەر و جیاوازی ئایینی و مەزەویەوە هویچ کێشەیگ لە ناونی دیانەتەیل و مەزەوەیل جیاواز لە ناو کوردا سەرهەڵنەیاگە ک بووگە بایس دوشمنایەتی لە ناو رووڵەیل مللەتەگەمان ک ئەیە ئەرا خوەی مایەی فەخر و شانازیە؛ ئمجا ئیمە وە دریژایی مێژوو تیەڵ وەلی پڕ لە شانازیمان هەرگیز ریگەوە ناحەزەیل نەیایمنە ک جیاوازی بخەنە ناونیمان و هەر وەختیگ بەرژوەندیەیل مللەت و نیشتمانەگەمان کەفتگەسە مەترسیەوە گشتمان وەبی فەرق و جیاوازی ئامادەی گیانفدایی بویمنەو وەرگری لە مافەیل مللەتە بەشخوریاگەگەمان کردیمنە، وە تایبەت کورد فەیلی هەمیشە وەرجلە ئەوەگ هویر لە مەزەوگەری بکەیگ هویر لە کوردایەتی کردگەسەو و خاسترین و دیارترین بەڵگەیش ئەرا ئەی قسە بەشداری و پشتگیری وەردەوام کورد ناوەڕاس و باشوورە لە پرووسەی رزگاریخوازی کوردستان هەرچەن ک خوەیان دانیشتگ دەیشت هەرێم کوردستانن و هەر لەێوا ئەو هەمگەی کارەسات و زوڵم و زوورە ک لە لیان کریا، تەنیا لەوەر ئەوەگ کوردن، ئمجا بایەتە مللەت کورد وە گشت پێکهاتەیل و چین و توێژەیلیەوەو سەرجەم دیانەت و مەزەوەیلیەوە وە هویچ شیوەیگ ریگە نەیەیگ ک ئەو سیاسەت و پیلانەیلە کاریگەری بنەیگە بان گیان نیشتمانپەروەری و کوردایەتی رووڵەیل مللەتەگەمان لەوەر ئەوەگ ئیمەوەرجلە گشت چشتیگ کورد و کوردزوان بویمنە...!

جوورەیل دیموکراسی

یاسین عەزیز

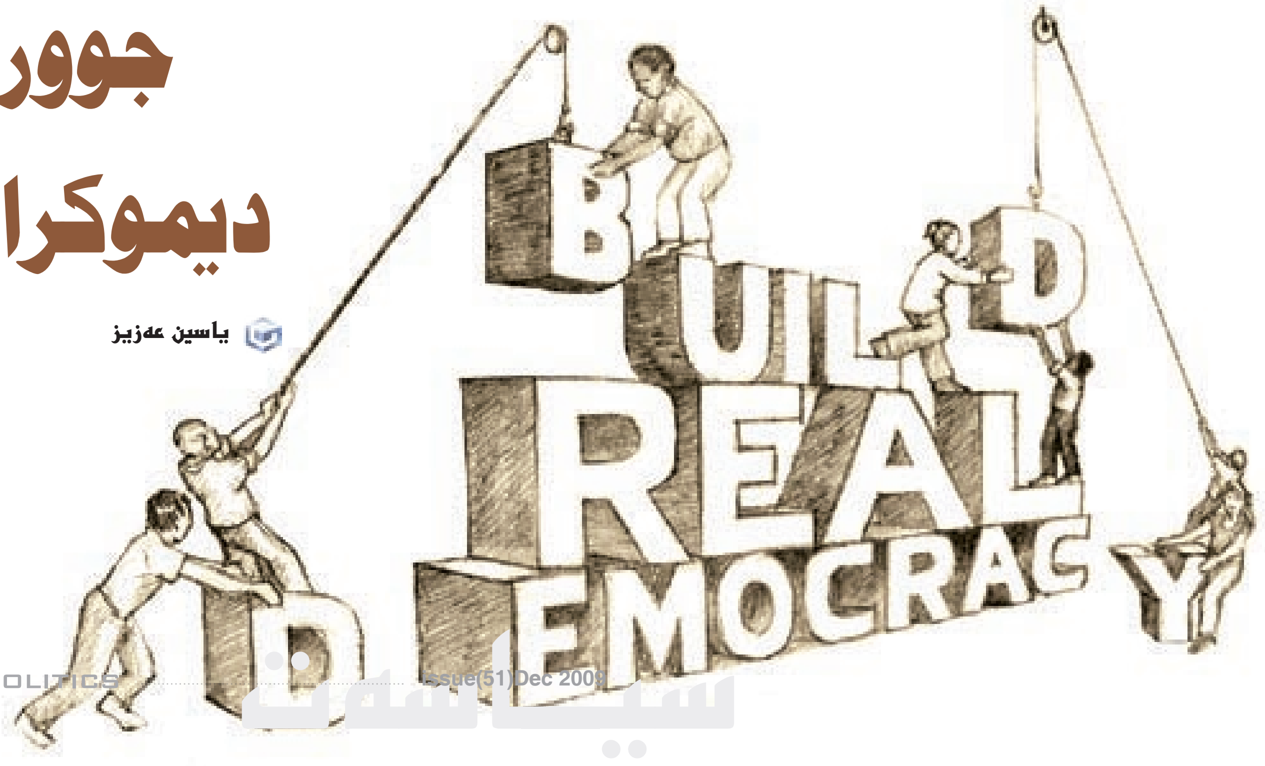

دیموکراتی دەسڵاتیگ کوومەڵایەتیە، وەردەوام جەخت لە کەسایەتی و گەورایی لایەنەیل کەسایەتی ئادەمیزاد کەیگ و گرنگی یا ئەهەمیەت دەیگەبەشداریکردن گشت کوومەڵگا ئەرا لەدایگبوین ژیانیگ پیشکەفتگ و خاس ، ئی بەشداریکردنیشەلەیوا کەیگ چەن مەیدانیگ تر لەلایەنەیل جیاواز دەسەوەر بکەیگ، ک ئەویش دیموکراسی سیاسیە و بنەمای سەرەکی ئی دەسڵاتەکوومەڵگاس، بیگومان هەر یەیش بڕیار دەیگ لەبان گشت هەقەیل مەردم وەگوورەی ئەوەك ئازادی و یەکسانی دەسەوەر بکەیگ وەبی جیاوازی لە ناونی تاکەیل کوومەڵگا، ئمجا گشت هەوڵەیل ئەرا ئەوەسەك دەسڵاتیگ دیموکرای پەیا بووگ و دویاخریش لەوەر ئەوەك هەر ئی دەسڵات دیموکراسیەبتویەنیگ سەرکردایەتی کوومەڵگا بکەیگ، ئەویش لە ریگەی رای و ئەرای چوینەوەتا گشت کوومەڵگا وە یەکەوەبەشدار بوون لەبریارەیل وڵات.

هەر یەیش لەیوا کەیگ ک بووگەسەبەب لەدایگبوین جوورەیل دیموکراسی وەك:-

١- دیموکراسی راسەوخۆ: ک لەی جوورەدیموکراسیەکوومەڵگا فاکتەر سەرەکیەلە دەسڵات و دەسڵاتیش لەیوا چووگەرییەوەوەك یەك دەسەکەفیگەوەرچەو ک قانوون هویچ وجوودیگ نەیریگ لەدیموکراسی راسەوخۆ، بیگومان لە کویەن ئی جوورەسستمەپەیرەو کریا لەسەردەم یوونانیەیل کویەن وەشیوەیگ تایبەت لەئەسیناو لەقەیریگ شوونەیل بویچگ وەك کانتونات سویسرا ک هەمان سستم دیموکراسی پەیرەو کریا.

٢- دیموکراسی ناراسەوخۆ: ئی جوورەدیموکراسیەلە بنەرەتەوەناویگ تر دیریگ ک پێکهاتگەلە(دیموکراتی جیگیر) یا دەور ئەو دوینیگ و لەی جوورەسستم دیموکراسیەمەردم نوێنەر خوەیان هەڵوژنن و دویاخر لە ریگەی ئەوانەوەدەسڵات بریەیگەرییەوە، بەڵکوو کوومەڵگا بووگەفاکتەر سەرەکی لەدەسڵات، وەلی ئەوان خوەیان دەسڵات نیەوەنەرییەوەو تەنیا دەس باڵایگ دیرن لەدەسنیشانکردن دەسڵات و لە ناو خوەیان کاروەدەسەیل هەڵوژنن، یەیش یەکیگەلە سستمەیل دیموکراسی ک ئیسەلەدونیای ئمروو پەیرەو کریەیگ، ک کوومەڵگا نوێنەرەیل خوەیان دەسنیشان کەن لەوەختێگ دیاریکریاگ و ئەرا چەن ساڵیگ، وەلی هویچ وەختیگ دەنگدەرەیل نیەتویەنن نوێنەرەیل خوەیان روی وەروی پرس و پرسکاریەوەبکەن تا ئەو وەختەك کووتایی تیەیگ وەو چەن ساڵ دیاریکریاگە.

٣- دیموکراسی هاوشیوەی راسەوخۆ: لەی جوورەدیموکراسیەپەیوەندی قویل و بتەویگ کریەیگەدی لەناونی مەردم دەنگدەر و هەڵوژریاگەیل، وەل ئەوەیشا دەنگدەرەیل تویەنن هەڵوژریاگیگ لاوەن و هەڵوژاردنیگ تر ئەنجام بیەن ئەرا هەڵوژانن کەسەیل تر، ئی جوورەسستمەلە سویسرا و لە قەیریگ لەوڵاتەیل ئەمریکا پەیرەو کریەیگ، یەیش جووریگ ترەلەدیموکراسی ناراسەوخۆ.

٤-دیموکراسی کوومەڵایەتی: دەرکەفتن ئی ناوەلەسستم دەسڵات وڵاتەیل شیوعی پەیا بویە، لەسستمیگ بوی پەیوەس بوی وەوڵاتەیل یەکگرتگ سۆڤێت جارانەوەك وە دەوڵەتەیل سەربازگای یەکسانی کویەن ناسریان و، وەدیموکراسی رووژئاوایی ناوبریا، وەلی لەراسی ئەیەسستمیگ دیموکراسی نیە، بەڵکوو لەبەرزترین پلەی حزبی یا بەرزترین پلەی حکوومی سەرکردەو دەسڵات هەڵوژریەیگ و لەیوا کەیگ ک مللەت هویچ بڕیاریگ نەیاشتووگ و تەنیا بڕیار لەی جوورەدیموکراسیەبڕیار حزبیە.

٥- دیموکراسی مەرکەزەیل: ئی دەسڵاتەلەلایەن حزبەیل وڵاتەوە(حزبەیل سیاسی)ەوەدەسنیشان کریەیگ، ک وە هویچ شیوەیگ مەردم هویچ بڕیاریگ نەیاشتووگ لە هەڵوژاردن سەرۆك حکوومەت لەریگەی پرووسەی هەڵوژاردن یا هەڵوژاردن پەرلەمان، بەڵکوو دیاریکردن پۆستەیل حکوومەت لەریگەی گەورا پیاگەیل سیاسی و حزبەیلەوەبووگ و مللەت هەق دەنگداین نەیرن.

نویسەر و ڕووشنهویرەیل و پشگیری فەیلیەیل

صادق مەولائی

نویسەرەیل و ڕووشنهویرەیل کورد فەیلی وە تەنیا وەرگیری لە مەینەتی و مەزڵوومیەت فەیلیەیل نەکردنە، بەڵکوو شمارەیگ لە نویسەر ورووشنهویرەیل عەرەب عیراق و کەسەیل تریش لایەنیان گرتن لەوانە ك ئەو کارەساتە ڕەتەوکردن ك دەرهەق وە کوردەیل فەیلی ئەنجام دریا و لە هەمان وەخت وەیەکیگ لەکوشتن وەجەم دەرهەق وە ئنسانیەت زانستنەی و هەر لەوەر ئەوەیش وە ئەخلاقیگ پاکەوە قەڵەمەیلیان خستنەکار ئەرا وەرگیریکردن لە کوردەیل فەیلی و باس لە بارووەزع سەخت فەیلیەیل کردن ك هاتە تویشیانەوە وە سەبەب گەنرەفتاری ڕژیم لەناوچگ و هەڵویست ڕەگەزپەرسانەی. لە لیان بوێ وە هەوڵ و تەقلای فرەیگەوەداوای هاوردنەوەی هەقەیل داگیرکریاگیان کرد ك تا ئیسە حکوومەت تازە وە شیوەیگ جددی لایگ نەکردسەلایانەوەو هویچ بڕیاریگ لەی باوەتەوە دەرنەکردگە و لە لیانیش بوی دەسکردنە هەوڵداین ئەرا ئەوەك گشت چشتیگ بووەنەوە ئەرا بنەڕەت خوەی جویر ئەوسا. ئەوە بوی ئەو نویسەرەیلە ڕووشنایی خستنە بان ئەو مەسەلە ك هەرچەنی ئەوانەیش لە کوردەیل فەیلی نین، وەلی لەوەر ریز و حورمەت و پەیوەندی ئنسانیەت وەگشت ڕەنگ و دین و تایفەیلیەوە ئی هەوڵەدەن و گەردنە شوون ئەوەك ڕووشناییگ بڕەسننە دڵەیل و ئەقڵیەت مەردمان فرەیگ ك تا ئیسەیش هیمان هەر بەعزیگ لەلیان ئەقڵیەت کویەن چەرخەیل ناوڕاس دیرن ك تاریخ وە چەرخ زوڵم و زوورداری نویساسەی و لە لیانیش هەس ها لە ئەقڵیەت زەمانەی نەفامی ك فامستنیگ دیریگ و نەیش هسکردن دیریگ هەر لە ڕووژ لە دایگبوینیەوە تا ڕووژ مردنی و نیەزانیگ گشت دونیا گەشەکرد و پەرەسەند و مللەتەیلیش پیشکەفتن و بەشداری کردن لە دروسکردن ژیار یا هەزارەی ئنسانی و گشت ئادەمیزاد نەف لەلی وەرگرن. بیگومان ئەو هەڵویست نویسەر و ڕووشنهویرەیلە ك کریەیگە دی وەل ئەو هەمگە هەوڵ و تەقلا و چالاکیەیلە چ وە تاك چ وە جەم لە نویسانن باوەتەیل و ئامادەکردن دراسات و دیدار وەل وەرپرسەیل دەوڵەتا یا وە گوورەی نامە نویسان وە شیوەیگ شەخسی و دڵسووزی و خوەشەویسییان ئەرا کوردەیل فەیلی و پشتگیریکردنیان ئەرا هاوردنەوەی هەقەیلیان، ئەیە وە ڕاسی هەڵویستیگەپڕ لە ریز وحورمەت و ئەیەسە ڕەفتار و هەڵویست و شوناسنامەی ڕاسەقینەی ڕووشنهویر تەواو ك جیایان کەیگەوە لەوانە ك هەر خەریك بەدڕەفتاری و بوختان و لە هەمانڕووشنهویری خوەیان دەنەقەڵەم. ئی جوورە هەڵویستیگ لە لایەن ئەوانە ك پشتگیری لە مەسەلەی کوردەیل فەیلی کردنە بیگومان تاریخ هەر زنگیەو کەیگ و هەر ڕووشنایە و کەیگ ئەرا ئەو کەسەیلەك توان بزانن چ هووکاریگ سەرەکی بویە لەیوا کردگەسە ڕژیم ڕمیاگ تا کارەسات دەرهەق وە کوردەیل فەیلی ئەنجام بەیگ و چەنیگ زوڵم لە لیان کریاگە و چەنیگ زەرەد وەپیان ڕەسیە؟

جەنگەگە بردیمنەو وەلی...

سەنگەر ڕەسول

سەرکەفتنیگ ترەك فراکسیۆن هاوپەیمانی کوردستانی لە بەغدا چەسپانن بەرپاکردن هەڵوژاردنەیل پەرلەمانی لەوەخت دیاری کریاگ بوی و لەپاریزگای کەرکووك جوور هەر پاریزگایگتر عیراق ك بریگ لەشوفینیەیل تواستیان ئەو شار زولم لەلیکریاگەلەو مومارەسەی دەستووریەك حەق گشت تاکیگەبیبەش بکەن و دریژەوە سیاسەتەچەپەڵەگان مەجلس وە ناو قیادەی سەورەی سەردەم گوزەیشتەبیەن. بیگومان وەدەس هاتن ئی ئەنجام یا نەتیجەهەر لەیوا وە بەلاش و وەبی تەقالا ناتگەسەدی بەڵکم دەرەنجام سەدان سەعات گفتوگوو و دەمەقسەی نوێنەرەیل کورد لەبەغدا وەل کوتلەیل سیاسیتر بویەو هەر وەی خاترەبایەد قەدرئەو سەرکەفتنەبزانیم و وەردەوامی بەیمەتۆمارکردن سەرکەفتنەیل تازەتر. تەقالاکردن ئەرا ئەنجام نەداین هەڵوژاردن لەپاریزگا یا موحافەزەی کەرکووك وەگوورەی سەرجەم هاوکیشەگان ئەوە سابت کەیگ ك مللەت کورد لەو پاریزگا وەزن وسەینی خوەی دیری؛ ئمجا چوین تویەنیم ئەو سەینی خوەمانەبپاریزیم ؟ بیگومان کار توایگ و هەر وەی خاترەبایەد هەر لەئیسەوەبەرنامەو پلان توکمەداشتویمن؛ لەماوەی چوار ساڵ ئایندەچوین تویەنیم دەنگەیل زیاتر بکەیم و پیکهاتەیل ناو کەرکووك وەرەو لای خوەدا بکیشی چوین لە ماوەی ئەو چوار ساڵەتویەنیم بەرهەم خاس باریمە دەس و ئەو بەرهەمەیش بووگەری خوەشکەریگ ئەرا جیوەجی کردن ماددەی ١٤٠ دەستوور عیراق . بەڵی ئیسەدی وەختیەك گشتمان رویلەکەرکووك بکەیم و هویرمان لەورا بووگ و هەر یەکیگمان لەلای خوەیەوەکاربکەیگ ئەرا ئەو شارە؛ بایەد ئەو باوەرە لای برا عەرەب و تورکمان و مەسیحیەگان و سەرجەم پیکهاتەیل تر کەرکووك دروس بکەیم ك وەیەکەوەژیان دوسانەو برایانەوەل یەکا لە بەرژەوەندی و قانجاز گشت لایگمانەو ئەو قەناعەتەیش وە ئەنجام داین پرووژەیل ستراتیجی و بەشداریکردن زیاتریان لەبریارەیل و مەسەلەچارەنویس سازەگان تیەیگەدی. نەبایەد لەیوا بنووریمەکەرکووك ك کیشەیگەو چارەسەرکردنی مەحالە؛ بەڵکم وە متمانە و سقەیگ تەواوەبایەد وەردەوام بویمن لەبان هەول گفتوگووەگانمان؛ چوینکەحەق هاوەدەسمان گرنگ نیەپشتیوان دیریم یا نەیریم؛ ئەوەسەدان ساڵەمللەت کورد وە بی پشتیوان خەبات و هەول و تەقالاکەیگ ئەرا وەدەسهاوردن مافەیل سروشتی خوەی و لەناویش نەچیەوسەدان ساڵ تریش ئامادەیم وەردەوام بویمن لەبان تەقالاگانمان ئەرا وەدەسهاوردن مافەیلمان؛ بایەد لەی قوناغەپشتگیری زیاتر سەرکردایەتی سیاسی کورد بکەیم ئەرا پاراستن و مقەیەتی کردن دەسکەفتەگان؛ هەر وەی خاترەئویشیم: لەئیسەوەکاریگ فەرەچەوەریمان کەیگ و ئەگەر سسی لەجیوەجی کردن ئەو کارەیلەلە خوەمان نیشان بیەیم ئەوەتاوان یا جەریمەسە؛ بەڵی کەرکووك چەوەڕی هەمەتمانە.

سەرۆك هاوردەی دی ك گیا لە بان بنجگ خوەی سەوز بووگ

گوڵ سوو

باوەڕ نیەکەیم کوردیگ بووگ، ئەگەر تووزیگ هس نەتەوایەتی و نیشتمانپەروەری داشتویگ، شارەزایی لەدەور وتوانا و دڵسووزی سەرکردەو رابەر مستەفا بارزانی نەیاشتویگ . ئەگەریش هەرچەنی گیل و نەزانیش بویگ، وە سەبەب ئەو پایە و پلەی بەرزیەك بارزانی هاوردویگەی دەس لەریڕەو کوردایەتی، هەر ئاشنا بویەوە ناو و نازناوەگەی.

ئاشکراس ك بارزانی نەمر و هەمیشەزنگ لەوژدان مللەت، هەر لە سەرەتای عومریەوەتا دویارووژی لە ژیان خوەی بەختکرد لەوەر خاتر کورد و کوردستان، ئەگەریش بایگ و لە ڕوی بارووەزع سیاسی و کوومەڵایەتی مللەت کوردەوەتاریفی بکەیم لەوەرانوەر داگیرکەرەیل کوردستان لەو سەردەمەوەل بارووەزع سیاسی ناودەوڵەتی و کوومەڵایەتی مللەت هندستانا لە سەردەم غاندی، دروو نیەئەگەر بویشیم بارزانی ئەگەر زیاتر نەویگ کەمتر نەویەلەغاندی. ئەرا نموونە: لەوەختیگ ك غاندی لەدژ داگیرکەریگ وسیاویگ ، ك لە ڕوی جوگرافیەوەوە هەزاران کێلوومەتر لەمەرز وڵاتەگەیەوەدویر بوی، وە هویچ شیوەیگ لە مەیدان دینی و کلتووریەوەکاریگەری نەیاشت لە بان مللەت هندستان.

دویمیش لەوەر ئەوەك غاندی باوەڕ وەئەوەداشت وە سەبەب وەرفراوانی مەرز وڵاتەگەیەوە، دویری لەشکر ئنگلیز نیەتویەنیگ بڕیار جەنگ چەکداری بەیگ و دریژەوە پی بەیگ ، هەر لەوەر ئەوەبڕیار سیاسەت (دژەتون وتیژی) هەڵوژان ئەرا بەرپاکردن شووڕش لە دژ بریتانیا، ك ئەوەئەرك وەڕیەوبردن و دریژەوەپیداین شووڕش زوی زوی ئاسان کرد لە مەیدان داراییەوەك شادەمار مەیدان شووڕشکاری چەکداریەو هەوەجەنەیریگ وە چەك و ریکخستن هیز جەنگکەر و دابینکردن ئازووقە و ژیان خیزانی.

سێیەمیش دڵسووزی و ملچەمانن مللەت هند وەرانوەر وەغاندی لە١٠٠٪ جیاوازی داشت وەل دڵسووزی و ملچەمانن مللەت کوردا وەرانوەر وەبارزانی. ئەرا نموونە: لە گشت سەردەمانیگ ، وەکراگیریاگەیل و خودفرووشەیل کورد وەدەیەها قات زیاتر بوینەلە هێز پیشمەرگە، ئەیەبیجگەئەوە ك لەشکر رژیم وەتازەترین چەکەووسیانەروی هێز پیشمەرگەی کوردستان یا بیجگەساڵەیل شەس ك دەوڵەت مسر و سووریایش بەشداری لەشکر عیراق کردنەلەجەنگکردن وەل هیز پیشمەرگەیا. چوارم : غاندی لە وەرانوەر تەنیا دوشمنیگ وسیاویگ ك فرەفرەیش ئاقڵ بوی، بیجگەئەوەیش ك ئارەزوو پاکسازی رەگەزی نەکرد، بەڵکوو تەنیا مەبەسی مەیدان ئابووری و سیاسی بوی، وەلی بارزانی روی وەروی چوار دوشمن دڕندەی رەگەزپەرس بویەوەك هەڕەشەی نەوین کوردستان کردیان لە بنەڕەتەوە. دیارەخاڵ خراوتر لە جیاوازیکاری فرەن، وەلی مەبەس ئیمە تەنیا ئەرا دیاریکردن تواناداری و سەبر ئەو سەرکردەو رابەر نەمرەسە، ك وەل ئەو هەمگە دەردەسەریا هویچ وەختیگ خوەی نەیا دەسەوە و سەرنەچەمان ئەرا داگیرکەرەیل، وەردەوامیش جەخت لە هەقەیل چارەنویسساز مللەتە هەقخوریاگەگەی کرد تا دویا هەناسەی ژیانی ك لەغەرییی وە بی ناز سەرەو نا .

پەندیگ کوردەواری خوەمان هەس وە یەکیگ ك لە شوون خوەی کوڕیگ نەیریگ وەپی ئویشن (وجاخ کوور) ، ئمجا مەبەس لەوەسەك غاندی کوڕیگیش نەیاشت لە شوون خوەی شوونی بگریگ، وەلی خوەشبەختانەمستەفا بارزانی وجاخی رووشنەو جیگر راسەقینەو خوەی ئاسا دیریگ ك شوونی پڕەوکردنەو مقەیەتی لەڕیڕەوەگەی کردنە، بیگومان ئەویش دیارو ئاشکراس ك مەسعوود بارزانی شوون باوگی رووشنەو کردگە و جویر خوەی جەخت لەبان هەقەیل رەوای کورد کەیگ، یەیش مەعنای ئەوەسەك سەرۆك کوردستان هاوردەی دی ، ك گیا لەبان بنجگ خوەی سەوز بووگ.

وەل ئەو هەمگە دەردەسەریا هویچ وەختیگ خوەی نەیا دەسەوە و سەرنەچەمان ئەرا داگیرکەرەیل، وەردەوامیش جەخت لە هەقەیل چارەنویسساز مللەتە هەقخوریاگەگەی کرد تا دویا هەناسەی ژیانی ك لەغەرییی وە بی ناز سەرەو نا

بیلا گشت مەسەلەیل یەكلاوە بكەیم

حسێن جاف

ئەوەیەكمجار نیە، ئیمەوەل عەرەب عیراقا گفتوگوو بكەیم و پەشیمانە و نەون لەلی، دویای ئەوەیش نیەوگ ، عیراق ئەوەدویم جارەشیویەیگ و لكیەیگەیەكەوە، ئەگەر راسەوخۆ كاریگەری كورد نەوگ لەدروسبوینەوەی ئەوەبیگومان ناڕاسەوخۆ لایەنەخاسەگەی بویمنە، ئەو چشتەیلیشەك كورد وەپی رازی كریاگە، لایەنەقانوونیەگەی بویە، چوینكەلەیوا زانستیمنەئەوەك خریا توو قانوونەوەو بڕیار لە بانی دریا جی وەجی كریەیگ یا جی وەجیكردنی ئاسانە.

ئیمەتیەنگیمان ئەرا ئاشتی و ئازادی و كاركردن لە وەر خاتر وەیەكەوەژیان شارستانیەو رازی بویمنەهەق خوەمان دویا بخەیم ئەرا ئەوەك هەق گشتی عیراقیەیل باریمنەدی، یەیش لە بەرنامەی شوورشەگەمان فرەوە جوانی بریقەدیاگ، ك كاركردن جموجویل كوردایەتی لە سەدەی (٢٠)و لە ئیسەیش دیارە، ئەویش لەدیموكراتیەتكردن عیراق و هەق چارەی خودنویسانن ئەرا مللەت كورد، وەل ئەوەیشا هەر وەختیگ لایەن وەرانوەرمان خوەی قایمەو كردویگ یا بتەوترەو بویگ ئەوەبیگومان كورد ئەگەر داوای هەقەیلی و ئازادیەیلی بكرداگ یەكسەر كەفتیانەفەن وفیل و پیلان داناین و دوشمنایەتیكردنمان و لە هەمان وەخت وەبیگانەو بشیون و لادەر لە قانوون تاریفمان كردیان .

ئیمەی كورد تاریخ دویر ودریژیگ لەی جوورەهەڵویستەیلەلە لیان دیمنە، ئمجا بایەسەكورد و كوردستانیەیل ئەوانەك ژیانیان ئاسوودەیە و چارەنویس خوەیان بەسنەكوردستانەوە، بایەسەریگەی دبلۆماسی ولایەنەیل هاوپەیمانەیل بگرنەوەر، ك وجوود ئەوان لە پرووسەگەئەوەسەپەشیمانبوینەوەی لایەن وەرانوەر دیاری بكریەیگ و هەڵویست یا مەوقف لە بانی وەربگرن، ئەویش لەوەر خاتر ئەوەك جاریگ تر كیشمەكیش وەل عیراقیەیلا دوبارەوەنەوگ ك گشتمان بەیگەوەئەرا دەستوور ك بایەسەهەڵویست هاوپەیمانەیل وە ئاشكرا دیار بووگ .

ئەگەر بایگ ولایگ بكەیمنەلای تاریخ و ئەو هەقەیل كوردەك وەگوورەی تاریخ خوریانەو روی بكەیمنەلای پەیمان (سیڤەر) لە بەش (١١١)و برگەیا فەقەرەیل (٦٢ و ٦٣) ك ریگەوە سەروەخوەیی كوردستان دا، ئەوەبەرژەوەندی مسۆگەرتر لەجی وەجیكردن سیڤەر هاتەنواوەلەو وەختە، لەوەر ئەوەبازنەیا چوارچیوەی بەرژەوەندیەگەوراگەئەوەكرد ك هەق كورد پاشیل بكریەیگ .

دەولەتەیل مقەیەتیكەر بەرژەوەندی ئیسەلە عیراق و ناوچەگەهەوەجەوەدروسكردن ئاژاوەیگ دروسكەر تر دیرن، ئەویش لە وەر خاتر ئەوە ك لە ریگەی مللەت و نەتەوەیل ژیردەسەوەبەرژەوەندیەیل خوەیان وەگوورەی خواست و ئارەزوو مسۆگەر بكەن . لە١٦/٣/ ١٩٨٨ لە وەختیگ چەك قەیەغەكریاگ كیمیاوی دژ كورد هاوریا كار، هەر پەنج گەورا هیزەیل جەهان دەنگیگ لەلیانەو نەهات ك وە دەیەها زەخمدار كیمیاوی لە ریگەی ئیرانەوەرەسینەولاتەیل ئۆروپا، وەلی وەختیگ تواسن بیەن لە عیراق گەردیانەشوون بەڵگەیلا لەوەر خاتر وە شەرعیەتكردن ئەو كارەساتە. ئمجا ئەوەیش ك ئمروو عیراقیەیل جەخت لەبانی كەن ئەرا پەشیمانەوبوین لەماددەیل دەستووری، ئەویش مەعنای دوبارەبوینەوەی دەسلاتەیل وەرینەك لەریككەفتننامەیل ناودەولەتی وەرانوەرمان گرتوین.

ئمروو كوردیش هەوەجەوەئەوەدیریگ خوەی گردەو بكەیگ و لە ریگەی پەرلەمان و سەرۆكایەتی هەریمەوەدەس بكریەیگەكار دبلۆماسی و گشت هەڵویست و ئەگەرەیلیگ لەیەكەو بدریەیگ و لە هەمان وەخت وەئاشكرا گشت لایگ ئاگادار بكریەیگ لەچارەنویس نەتەوەیگ بی نیشتمان.

وەچ شیوەیگ خیزان دروس کەید؟

پەیام عەبدوڵڵا

قسەکردن لەبان مەسەلەی هاوسەرگیری فرەهەڵگریگ، وەلی ئیمەتوایم لەباوەت هاوسەرگیرییگ بەختەوەرەوەقسەبکەیم، ئمجا ئایا ئیمەچوین بتویەنیم ژیان هاوسەریمان بەختەوەر بکەیم؟ فرەجار دوینیم کیشەی ناونی ژن و شوی رەسیگەرادەی جیابوینەوە، ئمجا ئیمەوەدەسنیشانکردن هووکارەیل ئەو کیشەیلەشایەت بتویەنیم ئەزموون وەربگریم و ئەرا ئایندەمان نەکەفیمنەناو هەمان کیشەوە. بیگومان لەیەك نەرەسینەوەسەرەکیترین هووکار کیشەیل ناونی هاوسەرەیلەك ژیان لەلیان کەیگەدوزەخ، هاوسەرەیل وەو سەبەبەوەهەمیشەوەوە ردەوامی کیشەو جەنگ و مرافەدیرن و ئی کیشەیشەنەك هەر ئەرا خیزانیگ، بەڵکوو سیمای ناشرینیگیش بەخشاسەگشت کوومەڵگا. جەنگ و قسەی ناخوەش و گفتوگوو ناونی ئەو هاوسەرەیلەك لەیەکتری نیەفامن لەوەر هەر سەبەبیگ بووگ ژیان هاوسەرییان بەیگەلیوار مەرگ، وەیەیش حاڵەتیگ دروس بووگ ك مەحاڵەدەژیانیگ ئاسوودەچەوەری ئەو خیزانەبکەیگ، بیگومان وە تەواوی شیرازەی خیزان شیویەیگ و لەجیای ژیانیگ بەختەوەر تەماشا کەید وەچەواشەوەماڵئاوایی لەژیان هاوسەری یا ژیانیگ بەختەوەرەاوسەری کەن و، وەسەبەب کیشەیل ناونیان تەخت وبەخت خیزاندارییان رمیەیگ و دی چەوەری جوانیەیل ژیان نیەکەن و ئەو جوانیەیل ژیانەلەلایان گوم بووگ و ژیان بەختەوەر لەلای ئەو خیزانەهویچ مەعنایگی نیەمینیگ و بوونەدو کەس رەشبین یا موتەشائم و رووژانەلە تیەلی ژیەن و خوەر شادی نەیرن و قسەی ناشرین و ناپەسەن گشت وەختیگ ناونییان شیونیگ و گشت وەختیگ خەیاڵ خراو تیەیگەهویریان و، وەگومانەوەنوورنەژیان و دەروازەیل ئومید لەروییان بەسیاس، ئمجا ئایا ئیمەچوین بتویەنیم ژیان هاوسەریمان بەختەوەر بکەیم و چین ژیان هاوسەری دروس بکەیم؟ شایەت ئەو کەسەیلەك باسیان کردیم لەبریارداین هەڵەپەڵەکردوین ، لەوەر ئەوەبایەسەئیمەزوی بریار لەبان مەسەلەی ژیان هاوسەری نەیەیم، بەڵکوو لەبان بنەمای خاسیگ ژیان هاوسەری دروس بکەیم و لەوەرانوەرەگەمان برەسیمنەوەوەرجەئەوەك وەگشت چشتیگ رازی بویمن.

لەوەرچەوگرتن داب ونەریت کوومەڵگا ئەرا هەردوگ رەگەز فرەخواستەك لەکویەنەوەتا ئیسەپەیرەو کریەیگ، ك بایەسەئەو دو بنەماڵەلەیەك برەسنەوەو لە روی رەسەنایەتی و رەفتار و هویرەکردن و پەیرەوکردن داب ونەریتەیل کوومەلایەتیەوەوەك یەك بوون، لە گشت حاڵەتیگ ئیمەبایەسەهووکارەیل جیابوینەوەی هاوسەرەیل بزانیم و ئەزموون لەلی وەربگریم و کۆنتڕۆڵ گشت ئەو لایەنەیل خراوەبکەیم، ئەگەر لەیوابوی ئەوەوەدلنیاییەوەژیانیگ پر لەبەختەوەری و ئارام پیشوازی لەلیمان کەیگ و خوەشی وشادیبووگەمیوان ژیان خیزانیمان.

ئەرا ئەوە ك پیاویگ نموونەیی بوید

تاڤگە عەلی

فرە جار لە گووڤار و رووژنامەیل باس کریەیگ و ئویشن : بایەسە ژن قەیریگ سفەت داشتووگ ئەرا ئەوە ك لە لای هاوسەرەگەی خوەشەویس بووگ، وەلی لەیرا وە چەواشە وە قەیریگ لە سفەتەیل خەیمنەروی ك بایەسە پیاگەیل پەیرەوی بکەن تا ژیانیگ پڕ لە بەختەوەری داشتوون، ئمجا ئەو پیاگەیلە ك کاسبکارن خاستر ئەوەسە لە وەختیگ دیاریکریاگ بانەوە ئەرا ماڵ، چوینکە ماڵ و ئەندامەیل ماڵەگەی یا خیزانەگەی هەووەجە وە وجوودی دیرن.

پیاگەیلیگ غەڵەت فامستنە و لە خوەیانا چەنیگ زیاتر خەریك کارەگەیان بوون ئەوەنە لە لای خیزانەیلیان خوەشەویسترن، ئیمە زانیم بیگومان هەرچەنی زیاتر هەوڵ بەید و کەسابەت بکەید ئەوە زیاتر کەفیگە دەسد، وەلی ئەوە بزان چشتیگ تر لە پەیوەندی و خوەشەویسی خیزانەگەد لە دەس دەید، لە وەر ئەوە بایەسە لە هویر ئەوە بوید ك بەشیگ لە وەختەیلد بەیدە هاوسەرەگەد و منداڵەیلد، وەل ئەوەیشا لە بان سفرەی نانخواردن ئەگەر وە یەکەوە بوین وەل خیزانەگەدا گرنگی یا ئەهەمیەت تایبەت خوەی دیریگ ئەرا ئەوەك خوەشەویسی وەلیانا دروس بکەید، لە وەر ئەوە گرنگ یا موهمە لە وەخت نانخواردن لە بان یەك خوان وەل خیزاتنەگەدا بنیشید، شایەت ئی وەختە دەرفەت خاسیگ بووگ ئەرا ئەوەك وەلیانا گفتوگوو بکەید و بیلید ئەوانیش ئەهەمیەت وەپید بیەن و تویەنید گووش بەید لە خواست و داواکاریەیلیان و رینمایی و ئامووژگاری پیشکەشیان بکەید.

لە وەخت چڕین خیزانەگەد لە وەختیگ میوان دیرید یا لە وەر چەو منداڵەیلد بایەسە وە ناو خوەی بچڕیدەی نەك وە ناو ناشرین و ناپەسەن و ئەگەر کریا ئەراد وشەیا کەلیمەی خان وەل ناوەگە یا بارەکار تا وەپی خوەش بووگ و بووگە مایەی دروسکردن خوەشەویسی زیاتر، چوینکە ئەو وشەیا کەلیمە فرە ئاساییە، وەلی ئەرا هاوسەرەگەد گرنگی یا ئەهەمیەت تایبەتیگ دیریگ و ریز و حورمەتدان زیاتر کەیگ.

لە وەخت گفتوگووکردن وەل خیزانەگەدا خاسترین ریگە ئەوەسە ك تەماشای چەوەیلی بکەید، چوینکە خود خەریککردن وە چشتیگە وە بووگە مایەی سەردی گفتوگوو ناونیدان، وەل ئەوەیشا تا تویەنید دەسخوەشی لە خیزانەگەد بکە لەوەرانوەر ئەو کار و ئەرکەیلە ك ئەنجامیان دەیگ ، چوینکە ئەو سوپاس و ئەو دەسخوەشیە ك وتنیان ئاسانە بوونە مایەی بتەوکردن پەیوەندی خوەد و خیزانەگەد، لەوەر ئەوە ئی وشە یا کەلیمەیلە لە لای خیزانەگەد گرنگی یا ئەهەمیەت تایبەت دیرن و ئەویش وەو کەلیمەیلە زیاتر خوەشد توایگ و هویچ وەختیگ نیەزانیگ مەعنای شەکەتی چەس.

ئایا مقەیەتیکردن ژینگە تەنیا گرنگی داینەوە سەوزاییە؟

شوان بەرزنجی

ژینگەوە تەنیا نیەوەسیەیگەچەن لایەنیگ ئاساییەوە، وەو مەعنا ك نیەوگ ئەو چەمك گرنگ یا موهمەلەچەن مەیدانیگ زەنجیر بكریەیگ ، بەڵكوو بایەسەجویر ئەوەك هەس و دابەش بویەلە بان بەشەیل ژیان ئنسانیەت دراسەت بكریەیگ و مەزەنەبكریەیگ.

فرەجار ئیمەو تاكەیل کوومەڵگا دوچار غەڵەتیگ گەورا بویمن لەناسین و تاریفكردن ژینگە، ك ئەویش وەكەمەوكردن دەور ژینگەلە ناین دارو درەخت و سەوزایی و پاك تەمیسی، بیگومان یەیش هویرەوكردن غەڵەتیگەك لەلای تاك ئیمەدروس بویەلە باوەت رووشنهویری و سیاسەت ژینگەوە، ئمجا ئەگەر مقەیەتیكردن ژینگەتەنیا بەسیا ناین دارودرەختەوە، ئەوەبەڵگەیگەلەبان ئەوە ك ئیمەتا ئیسەوە تەواوی ئاشنا نیم وەی چەمكە، وەل ئەوەیشا ئەگەر بایمنەدویاوەئەرا بان تاریفەتەقلیدیەگەی ژینگە، ئەوەئەرامان دەركەفیگ ك ژینگەمەعنایگ فراوانتر دیریگ و تەنیا ئامانجی ئادەمیزاد نیە، بەڵكوو پەریگەوەئەرا مەرز گیانلەوەرەیل تر و ئەوانەیش ك لەدەوروەر ئیمەدوینریەن و سویر خوەن، ئمجا ئەگەر ئیمەوەتەواوی رووشنایی بخەیمنەبان ژینگە، ئەوەدوچار هویچ جوورەغەڵەتیگ نیەویمن لە باوەت ژینگەوە، چوینكەژینگەیا بیئەوە مەعنای ئەو شوونەسەك ئادەمیزاد لەتی ژیەیگ وەئاو و هەوا و گیانلەوەرەیلەوە، دی چوین ئیمەلەی شوونەژیەیم وەو جووریشەجەهانیگ تر هەوەجەوە ژیان دیرن و نیەوگ ژیان ئەوان پیس و خراو بكەیم، چوینكەدویاخر ئیمەو ئەوانیش وەغەڵەت خوەمان هەم گەردوون و هەمیش گووشەی زەوی وە گشتی خەیمنەمەترسی و هەڕەشەوە، لەوەر ئەوەتاریفەگەفرەپاك و ئاشكراسە و هەر لە بان ئی تاریفیشەستوینەیل چەمگ ژینگەدروسكریانە.

ئەگەر زانستیم ژینگەپیكهاتگەلەو دەوروەرەك ژیان وە بی ئەو نیەوگ، یا لەوەرەسیمنەوەك پاشیلكردن هەق ژینگەوە مەعنای پاشیلكردن هەق ئادەمیزادە و گیانلەوەرەیل تر، ئەو وەختەئیمەخاستر هس وە گرنگی یا ئەهەمیەت مقەیەتیكردن ژینگەكەیم، وەختیگیش لەوەرەسیمنەوەك ژیان وە تەنیا ژینگەی ئادەمیزاد نیە، دی ئەو وەختەخزمەتیگ زیاتر پیشكەش كەیمنەگووشەی زەوی، چوینكەگشت ئەو مەترسی و هەڕەشەیلەك لەبان ژینگەهەس ئەوەسەك ئادەمیزادەیل تەنیا ئەرا بەرژەوەندی خوەیان كارو رەفتار كەن و لەیوا زانن ك زەوی وەتەنیا ماڵ ئەوانە، هەر لەوەر ئەوەیش هەق گیاندارەیل و گژوگیا و ئاو و هەوا پاشیل كریەن. ئمجا ئەوە ك ژینگەلە گشت مەیدانەیل تر جیاوەكەیگ ئەوەسەوەختیگ مەترسی ژینگەدروس بووگ تەنیا ئەوانەنیەگریگەوەك ژینگەپیس كەن، بەڵكوو گشت دونیا كەفنەمەترسیەوە، ئەرا نموونە: وەختی وڵاتیگ وەك ئەمریكا گەوراترین بەرهەمهاوەر كاربۆنەلە دونیا و یەیش بووگەسەبەب رویداین پەنگەوخواردن گەرمی و ئمجا ئەو پەنگەوخواردنەپەرەسینیگ، ئەوەتەنیا ئەمریكیەیل نیەگریگەوە، بەڵكوو گشت گووشەی زەوی گریگەوە. لەوەر ئەوەبایەسەلەیوا تەماشای چەمك ژینگەبكەیم ك جویر كەشتییگەو گشتمان بەنیم وە پیەوەو هەر وەختیگ كونایگ لەو كەشتیەدروس بووگ ئەوەمەترسی خەیگەبان ژیان گشتمان، چوینكەخودای گەورا لەیوا دروسی كردگەك تەنیا لە بان زەوی ژیان بووگ، لەوەر ئەوەبایەسەگشتمان مقەیەتی لەلی بكەیم، چوینكەرەسینەوەلەی چەمكەبووگەگامیگ كاریگەر ئەرا مقەیەتكردن و خزمەتكردن ژینگە.

ئامووژگاری باوگێگ ئەرا کورەگەی لە وەخت ژنخوازینی

گوڵ سوو

کورەگەم: خوەشی وبەختەوەری لەماڵەگەد نیەکەفیگەدەسد ئەگەر ئی (١٠) سفەتلە خوەد دەسەوەر نەکەید ، ئمجا بەو لە لیم وەریان بگر و مقەیەتی لەلیان بکە:-

یەکم و دویم: ژنەیل حەز لەوە کەن نازیان هەڵبگرن و خوەشەویسی بیاشتوید ئەرایان، ئمجا رەزیلی مەکەلەی دو چشتەئەرا خیزانەگەد، چوینکەئەگەر رەزیلی کردید ئەوەدیواریگ لەناونی خوەد و ئەو دروس کەید و بووگەسەبەب کەمی خوەشەویسی لە ناونیدان.

سێیم: ژنەیل خوسەیان لەپیاگ تویرەو فرەدەسلاتدار تیەیگ و پیاگ بیدەسلات و نەرمیش ئستغلال کەن، لەوەر ئەوەبایەسەهەر یەك لەی سفەتەیلەلەوەخت و شوون خوەی باریدەکار ، ئەگەر تویەنستید ئەیەبکەید ، ئەوەخوەشەویسی و ئارامی و بەختەوەری لەناونیدان دروس بووگ.

چوارم: چوین ت حەز کەید خیزانەگەد قسەخوەش و روی خوەش و بووخوەش و پاك وتەمیس بووگ، ئەویش وەك تن حەز کەیگ ئی سفەتەیلەلەتنیش وجوود داشتووگ، لەوەر ئەوەهەوڵ بیەگشت وەختیگ لەیوا بوید، نەکەید لەلی نزیکەو بوید لە وەختیگ لاشەد ئەرەقەو تەرەیا جنگەیلد فرەپیسن، چوینکەئەگەر لەیوا بکەید جووریگ لەهەیواین لە دڵی دروس کەید.

پەنجم: ماڵ مەملەکەت ژنە و ژن لەتی هس وەئەوەکەیگ ك لەبان ماڵ و موڵك خوەی دانیشتگە و ئەویش شاژنە، لەوەر ئەوەنەکەی ئەو مەملەکەتەبرمنید و لەبان پۆست شاژنی لاوەیدەی، چوینکەوەی جوورەماڵ و موڵك لەلی سینیدەوەو بووگەسەبەب ئەوەك خوسە و کینەتیگ لەدڵەوەپەیا بکەیگ و شایەت دیاریش نەوگ لەرویەوە.

شەشم: ژن حەز لەوەکەیگ پیاگ وەرەو لای خوەی بکیشیگ و لە هەمان وەختیش قەوم وکەس وکار خوەیشی لەدەس نەیەیگ ، ئمجا نەکەی خوەد و قەوم و کەس ئەو بخەیدەیەك تەرازویەوە، یا خوەد یا قەوم وکەسەگەی، چوینکەئەگەر تنیش هەڵوژان ئەوەهەر خەمبار بووگ و ئەو خەمیشەجیواز کەیگ ئەرا ژیان رووژانە.

هەفتم: ژن لەپەراسوی خوار دروسکریاگە، هەر یەیش نهێنی جوانی و کیشان پیاگەئەرای، ئەیەهویچ عەیبیگ نیەرەسنیگ ئەرا ژن، لەوەر ئەوەلە وەخت غەڵەتکردن خیزانەگەد بار قورسیگ مەیەکوولیەوەك نەتویەنیگ هەڵبیگریگ، چوینکەدویر نیەبووگەسەبەب شکیانی، شکیانیش مەعنای تەلاقداینە، یەیش مەعنای ئەوەنیەیگ ك تن لەوەخت غەڵەتکردن خیزانەگەد گووش وە پی نەیەید و واز لەلی بارید، چوینکە بووگەسەبەب زیاتر لاری و دویاخریش وە پید خاسەو نیەوگ و ئەویش گووش لەلید نیەتەکنیگ ، ئمجا لەوەر ئەوەگام وەگام وەلیا بە.

هەیشتم: ئاگاد لەلی بووگ، یەکیگ لەسفەتەیل ژن وەگشتی ئەوەسەك خاسی لە هویریەو چووگ، عومریگ دویرودریژ خاسی وەلیا بکە و دویاخر وەختیگ خراوەیگ کردید دەرهەقی ئویشیگە پید : من هویچ خەیر و خوەشییگ لەلید نەیم، لەوەر ئەوەنەیل ئەو سفەتیەلەیوا لەلید بکەیگ خوسەد لەلی بایگ و بچیدەگژیا، چوینکەئەگەر ئی سفەتیەخراو بووگ بیگومان سەدەها سفەت خاسیش دیریگ.

نوهەم: ژن مانگانگەوەحاڵەتیگ کزی لاشەیی و شەکەتبوین دەروینیا پەریگەوە، تەنانەت خوداوەند گەورایش لەجی وەجیکردن قەیریگ ئەرکەیلی وەك نمازکردن و رووژگ خوەش بویەتا ئەو وەختەتیەیگەوەبان بار ئاسایی خوەی، لەوەر ئەوەلەی حاڵەتەبا سفەتد خاس بووگ وەلیا، جویر ئەوەك چوین خودای گەورا ئەرکەیلی لەبانی سووکەو کردگەتنیش وەو جوورەکارەیلد لەبانی سووکەو بکە.

دەیم : ئەو بزان ك ژن لەلای تن یەخسیرە، لەوەر ئەوەبایەسەرەحم و بەزەیی دەرهەقی داشتوید، چوینکەبووگەخاسترین پشت وپەنا و هاوسەر.

چوین رەخنە بگریم

جگەرسۆز پێندرۆیی

رەخنە وە شیوەیگ گشتی پیکهاتگە لە دیاریکردن و دەسنیشانکردن ئەو کەم وکوری و غەڵەت و چەفتیەیلە ك لە لایەن کەسێگەوەیا قەیریگ کەسەوەیا گرووپیگەوە لە رێگەی مەزنەکردن و لە یەکەوداینە وە لە بان چوینیەتی کاریگ یا رەفتاریگ یا کردەوەی کەسیگ یا گرووپ و کەسەیلیگ ئەنجام دریەیگ وە مەبەس راسەوکردن غەڵەتەیلیان و دوبارە نەکردنیان و لە هەمان وەخت وەدیکردن ریگەی راسەقینەی ژیان و چەسپانن و جی وەجیکردن قانوون و دەستوور و دابەو نەریتەیل پەسەن. حاشا لەو راسیە نیەکریەیگ ك گشت ئادەمیزادیگ وە زانا و نەزان و فەقیر و دەوڵەمەن و دەسلاتدار و بیدەسلات و خوەنەوار و نەخوەنەوار و پیاگ و ژنەوە لەی ژیانە هەوەجە وە رەخنە و رەخنە لە خودگرتن دیرن، چوینکە ستەمە ئادەمیزاد لە ژیان غەڵەت نەکەیگ، هەر غەڵەتیگیش ئەگەر راسەو نەکریەیگ ئادەمیزاد وەرەو غەڵەتیگ گەوراتر و ترسناکتر بەیگ، لەوەر ئەوە بایەسە ئادەمیزاد وەرجە گشت چشتیگ چەودیر بووگ لە بان گفت و لفت و رەفتار و کردەوەی خوەی ئیجا مەردمان تر. مەعنای ئەوەسە ك بایەس شایستەی ئەوە بوون رەخنە لە خوەیان و کەسەیل تر بگرن، وەل ئەوەیشا دەرفەت بیەن تا کەسەیل تریش پەنجە لە بان غەڵەت و کەم وکوریەیلیان دابنەن، ئەویش لە وەر خاتر ئەوە ك پەی وە گشت غەڵەت و کەم وکوریەیلیگ بووەیم و جوانی بوەخشیمنە ژیان. بیگومان لەیرا دو جوور لە رەخنە هەس، یەکم: رەخنەی بونیاتنەر: ك ئەو رەخنەسە لە بان بنەمایگ زانستی و پەروەردەیی و لە قویلایی دڵەوەو لە هەمان وەخت وە دڵسووزیەوە ئاراستەی رەخنە لە لیگریاگ کریەیگ و دویرە لە هەر جوورە بوختان و خراوداین و ناوزرانن و سووکایەتی وەپیکردنیگ، وە مەبەس راسەوکردن غەڵەتەیل و بنبڕکردن کەم وکوریەیل، لە وەر ئەوە وجوود ئی جوورە رەخنەیگ نەك هەر خاسە، بەڵکوو خواستیشە، چوینکە محەتەیگە ئەرا هویرەوکردن لە خود و پرەوکردن کەلیەیل و دەوڵەمەنکردن سستم ژیان.

دویم: رەخنەی ویرانکەر : ئەو رەخنەسە ك وەبی لە وەر چەوگرتن حکمەت و زانایی و دویر لە پەیمانەیل زانستی و پەروەردەیی ئاراستە کریەیگ و لایەنەیل خراو ئاشکرا کەیگ و لایەنەیل خاسیش نادیدە گریگ، وەل ئەوەیشا هویچ جیگر وبەدیلیگیش وە پی نیە ئەرا نەهیشتن کەم و کوریەیل و راسەوکردن غەڵەتەیل و کەسایەتی ئەو کەسیشە ك رەخنە لەلی گیریاگە خەیگەوەر چەقوو تیژ بوخت وەپیکردن و سووکایەتی و قسەی ناشرین و ناپەسەن.

ئمجا کەس رەخنەگر بایەسە لە سفەت دادپەروەری بەهرەمەن بووگ و ئەنجامداین هەر کار و پرووژەیگ رەخنەیی وە بی وجوود مەنتق لەنگ و ناتەواوە، چوینکە ئادەمیزاد وە کەشتی راسی رەسیگە کنار بەختەوەری و ئاسوودەیی و سەرفرازی و سەرکەفتن.

مەینەتی کوردەیل فەیلی وەل کوردستانا

عەلی حسێن

بیگومان هویرفکری و دید سیاسی وکوومەلایەتی مللەت کوردستان گویریان فرەیگ وەخوەیەوە دیە ، ك یەیش کاریگەری کردە بان سروشت تاکەیل وەسەبەب باروەزع ئارام و سەقامگیر و ژیان ئاسایی هەریم کوردستانەوە لەشوون ئەو ئەزموون سەرکەفتگ و تاریخیە ك تویەنست بووگە ناوچەیگ ئارام لە ناوخود عیراق ، یەیش وە تاییەت لە شوون سالەیل ۱۹۹۱ وەدویاوە ك گشت دەزگایەیل حکوومی و ئەمنی و مەدەنی کۆمار ترس لەتی کیشیاوە.

ئەو گویرانکاریە وە تایبەت چین جایەل جوانەیل گرتەوە ك مەبەس لە لیان لە سالەیل هەیشتا سەدەی گوزەیشت وە دویاوە ئەرا ئەوە ك وە ئازادی بژیەن لە سایەی چەرخ تازە و تا رمیان رژیم، بیجگە ئەوەیش گویرانکاری لە دید سیاسی و ئایدیۆلۆجی پارتەیل کوردی لە شوون وچان جەنگاوەرەیلیان و بیدەنگی تفەنگ و وەرگرتن جلەو دەسلات و کارکردن جددی ئەرا دامەزرانن دەستوور و دروسکردن دەزگایەیل حکوومی هەریم ك ئەویش بیگومان لە شوون رمیان رژیم بەعس و تارووژ ئمروو ك خەریك چوینیەتی مامڵەکردنن وەل عیراق دیموکراتی تازە وەگوورەی رژیمیگ فیدرالی.

ئەو قوناغ و ئەو باروەزعە بویە مایەی پەرە سەندن گیان نەتەوەیی کوردستانی لەلای چین جایەلەیل وەشیوەیگ فراوانیگ، ئەویش وە سەبەب خوەشەوەیسی فکر نەتەوەیی و دویر لە فشارەیل دەروینی و دەسلاتداریتی و کاریگەری جیاخوازی ك تواس وە زوور خوەی بخەیگە ناو جادەی کوردستانی، بیگومان ئەویش لە وەر خاتر وەدیهاتن خەویگ کویەن ئەرا دامەزرانن دەولەتیگ کوردستانی سەروەخوەیی، یەیش بویە سەبەبیگ ئەرا دروسکردن دیواریگ وەفرین وەل کوردەیل فەیلیا وە سەبەب وجوودیان لە ناوچەیل دەیشت هەریم.

ئەویش بیجگە ئەوە ك کوردەیل فەیلی باروەزعیگ پر لە کیشە داشتن و ریگەی ناونیان دویرەو کەفت لە روی پەیوەندی کوومەلایەتی و فکری و رووشنهویری، وەل ئەوەیشا چشتەیل فرەیگ بویەسە سەبەب ئەهەمیەت نەداین وە مەسەلەی کوردەیل فەیلی و بیجگە دریغیکردن لەلایەن ئی چینەوە لە دراسەتکردن کاروان تاریخ رووشنایگ هاوبەش و نوورستن ئەرا لاپەرەیل پاك کوردەیل فەیلی هەر لەسەرەتای دامەزرانن جموجویل کوردایەتیەوە تا رووژ ئمروو وەل ئەو هەمگە خەبات حزبی و گیان وەرگیریکردنە لەوەختەیل دەسلاتداریتی رژیم وەرین، گشت ئەیانە کاریگەری خراویگ کردە بان پەیوەندی برایانەو یەکرەگەزی وەل کوردەیل فەیلیا.

فەلسەفە لە فامستن قەوراەی نەتەوەیی و دەسنیشانکردن ریرەو فکری و پەروەردەکردن بەراورد یا مقارەنەی هەر پەیمانە یا قیاسیگ وەل نەتەوەیل ترا بووگە سەبەب دەرچگن لە ئایدیۆلۆجی و تونرەوی و دروسکردن ناحەزەیل نەتەوەیی و کەمە کەمە تارەسیگە کیشمەکیش رەگەزی وەردەوام.

بەلگەیل فرەیگیش هەس لەی باوەتەوە، چوینکە لەی دویاخرە دیاردەیگ ناوناین ئاشکرا بوی جویر ئەوە ك وە کوردەیل فەیلی وتیان (عەرەبەیل) ك ئەویش لە لایەن چین جایەلەیل ئی وەختەوە ژنەفیەیگ و مامڵەکردن وەل کوردەیل فەیلیا وەك کورد پلە دو لە روی ئنتماوە، ك وە بی هەق هساویان کریەیگ و یەیش ئشارەت ترسناکیگەو حالەتیگ لە وەربەس و ناکووکی دروس کەیگ و هیلیگ کوردەیل فەیلی هس وە دلتەنگی و نائومیدی بکەن و ئەو پەیوەندی رەگەزی و برایيە لە ناو بچووگ و دویرەوکەفتن ئاشکرایگ بکەفیگە ناونی کوردەیل و لە هەمان وەخت واقع کوردی دابەش بووگ ئەرا بەشەیل یا چین چینەو بووگ یا بووگە سەرەتایگ ئەرا نەهیشتن شەریحەیگ لە کوردەیل رەسەن.

وەل ئەوەیشا وەك نەخوەشییگ شیرپەنجە یا سەرەتانیگەو روی کەیگە لاشەی کورد، ئەیە بیجگە ئەوەك لادانیگە لە ریرەو یا فکرە و ئایدیۆلۆجیەت سەرکردەی هەمیشە زنگ و نەمر مەلا مسەفای بارزانی و لە هەمان وەخت داگیرکردن و لەکەدارکردن تاریخ کورد وە گشتی و فەیلی وە تایبەت و کزەوبوین هەلویستەیل و هەقەیل نیشتمانی و سیاسی، وەل ئەوەیشا بووگە مەهانەیگ ئەرا کینەت لەدلەیل و ناحەزەیل کورد و دویریش نیە کارەگە روی لە کارەسات بکەیگ .

ڕەسانن (ئعلام) لە ناونی ڕخنەی جدی و وە کارهاوردن زوان زبر

فازڵ عومر

وەرجە ئەوەك زوان و ئەدەب نویسانن و ڕەخنەوەك پرووسە لە ناو ڕەسانن یا ئعلام کوردی بخەیمنەوەر باس، بایەسە زویتر لە خود ئەو بارووەزعە قسە کردویمن ك ئیسە ڕەسانن کوردی لەتی ژیەیگ و وە پیا گوزەر کەیگ. لەوەر ئەوە خاسترە بپرسیم ئایا نووڕستنمان ئەرا خود ڕەسانن کوردی چوین نووڕستنیگە؟

ئایا وە ڕاس ڕەسانن کوردی خاوەن ستڕاتیجیەتیگ دیاری کریاگە ؟ ستڕاتیجیەتیگ ك لە دەروینیەوە خواست ریفۆرم و واقعیەتیگ خاستر هەڵگرتویگ؟ ئایا ڕەسانن یا ئعلام کوردی هەڵگر پەیام دیار و ئاشکرایگە ك دویاخر وە گوورەی بەرژەوەندی تاك لە ناو بەرژەوەندی گشتی بتاویەیگەوە؟ یا ڕەسانن ئەرا مەبەس و بەرژەوەندی تاك یا گرووپ لەی وەختەوە کار تیەریەیگ؟ وە مەعنایگ تر بایەسە ئیمە تواناى دیاریکردن ئەو فۆرمە داشتویم ك ئمڕوو ڕەسانن ئیمە خاوەنیەو ئەوسا تویەنیم جوانتر و خاستر لە باوەت زوان و ئەدەب نویسانن و ڕەخنە و سفەتەیل تر ئی ڕەساننە قسە بکەیم.

شایەت قسە کردن لە خود ڕەسانن وە مەعنا گشتیەگەی وەرەو دەرەنجام خراویگ بووەیگەمان، یەیش لە وەختیگ ئیمە نیەتوایم لە جواو پرسیارەگە خوەمان بدزیمنەوە.

زوان و ئەدەب نویسانن و ڕەخنە لە ڕەسانن کوردی وە گوورەی شیوازەیل جووراوجوور میدیا جیاوازە، ئەرا نموونە: پەخشکریاگەیل کاغەزی ك مەبەسمان لە لیان ڕووژنامەیل نائەلیکترۆنیە وەك ڕووژنامەو گۆڤارەیل، ئەیانە لەوەر ئەوەك کەفنە ژیر دەسڵات جووریگ لە قانوونەوە، زوان وە کار هاوریاگ ئەرا نویسانن لە تیان زوانیگ نەرم و تا ڕادەیگ نا زبرەو جیاواز لە سایت و ڕووژنامەیل ئەلیکترۆنی ك ئیسە هویچ جوورە قانوونیگ نیەگریگەیان و لەلیانیش بی ترس و مەسئوولیەت لە ژیر ناونیشان جیاجیا ئەرا مەبەس و مەرام تایبەت زوانیگ تیژ و زبر ئەرا گوزارش یا تەعبیر کردن تیەرنەکار. مەعنای ئەوەسە ئەوە ك دەسنیشان جوور زوان نویسانن کەیگ ئەویش قانوونە، بەڵگەیش ئەرا ئی ڕاسیە هەوڵ وەدیکردن میکانزمیگ تازە و دوینستنەوەی قانوونیگ تایبەتە ك بتویەنیگ مامڵەی گونجیاگ وەل ڕووژنامەیل ئەلیکترونیا بکەیگ.

لەیرا ڕەخنە ئەگەر مەبەسی ناوزرانن و بویچگەو کردن و لە کەدار کردن وەرانوەر بووگ، ئەوە بیگومان ڕەخنەی ناتەواویگە، ئیمە زانیم زوان ئالیەت گوزارش یا تەعبیر کردن و ڕەسانن پەیام و شیواز هویرەوکردن خاوەنەگەی، لەوەر ئەوە خاڵ کز وە کارهاوردن زوان زبر و ئی جوورە لە نویسانن ئەوەسە ك لە ڕەسانن پەیامەگەی سەر نیەکەفیگ، وەل ئەوەیشا ئەو کەم و کوریەیلە ك لە ڕیگەی ئی زوانەوە خریەیگەوەر ڕەخنە چارەسەریان مەحاڵە. ڕەسانن یا ئعلام کوردی هەوەجەوە جووریگ لەشەن و گردەوکردن دیریگ، یەیش وە جووریگ تا ڕزگاری بووگ لەو سەختیە ك کەفتەسەتی.

ڕەسانن (ئعلام) کوردی و وەرچەرخیان ئایندەی کوردستان

فەتحی محەمەد

ڕەسانن یا ئعلام وە تاریف پیاگەیل سیاسەت، وە دەسڵات چوارم شماریەیگ لە خشتە یا جەدوەل دەسڵاتەیل دروسبوین دەوڵەت، ئەو دەسڵاتەیلیشە: قانووندانایین و جی وە جیکردن و دادوەری و دویاخریش دەسڵات چوارم ك ڕەسانن یا ئعلامە. دەسڵات ڕەسانن هیزیگ کاریگەرە لە گشت مەیدانەیل و لە گشت وەختیگ، لە وەخت جەنگ و ئاشتی. فرەجاریش بووگە دەسڵات یەکم وە تایبەت لە وەخت تەنگی و جەنگ سەرد و کاریگەری ڕاسەخۆ دیریگ لە بان گشت دەزگایەیل حکوومەت و کەرت یا قەتاع تایبەت و لە بان پیکهاتەی دروسبوین کەسایەتی و دەروینی گرووپەیل و کوومەڵگایش. مەعنای ئەوەسە ڕەسانن وە دو شیوە جویلیەیگ، یەکمیان: دامەزرانن زەمینەیگ گونجیاگ ئەرا ژیرخان ئاست رووشنهویری و زانستی و، دویمیانیش: کیشان فرەترین دەنگ ئەرا پشتگیریکردن هەر مەسەلەیگ یا ڕاسییگ، وە یەیش هیزیگ بی مەرز دروس بووگ ئەرا جی وەجیکردن کارەیل و دەسکەفتن ئەنجامەیل خاس چ لەناو وڵات یا دەیشت وڵات. لە هەمان وەخت وەچەواشەیشەوە هەر کزییگ لە نیشاندایین جیوازکردن ڕاسیەیل یا جیوازکردن هەواڵ وە پیکهاتەی جووراوجوور کوومەڵگاوە ئەرا کوومەڵگای ناودەوڵەتی کزیەگە لەشیواز کار و دەزگایەیل ئەنجام خراو لەلی کەفیگەوە لەگشت مەیدانیگ. ئەرك ڕەسانن کوردی قورسترین ئەرکە لە بان شان دەزگایەیل ڕەسانن کوردی لەی وەختەیل نازگ و هسیار کوردە، لەوەر ئەوە ئی ڕەساننە بایەسە دراسەت ئەو مللەتە بکەیگ وەرجە ئەوە ك ئاراستەی بکەیگ وەك زوان و شیوەی هویرەوکردن و خاڵ کز و خاڵ بتەو، لە وەختیگ ك دەیەها دەزگای ڕەسانن یا ئعلام جەهانی سباق جیوازکردن هەواڵ و رویداگەیل کەن. ڕەسانن ئیسە زانستیگە وەردەوام و هەمیشە هەوڵ و تەقلا دەیگ، ئەویش وە جووریگ ك نیشاندایین ڕاسییگ بەسیاسە زانستن ئەقلیەت حکوومەتەیل جووراوجوور جەهانەوەو دیاریکردن بودجە یا میزانیەی فرە ئسپات ئەوە کەیگ ك تا چ ڕادەیگ ئی جەهان ئیسە وە سەبەب ڕەسانن یا ئعلامەوە دەسکەفت گرنگ یاموهم ستڕاتیجی تۆمار کەیگ؟ بۆشایی ماریفی وەمەعنای ئەوە تیەیگ ك کوومەڵگای جەهانی جیاوازن لەهویرەو کردن و لە هەڵسوکەفت، ئەویش جیاوازی دروس کەیگ لە ئاست فامستن و پیشکەفتن وڵاتەیل، ئمجا لەیرا قورسایی ئەرك ڕەسانن وە تایبەت ڕەسانن کوردی لەپڕەوکردن ئەو بۆشایی ماریفیە ئەوەسە ئاشنای ئەو هس پیرووز کوردە بکەیگ ئەرا ژیان لە بان خاك کوردستان وەو شیواز تازەی ئادە میزادە ك ئیسە لەتی ژیەیگ، چوینکە ڕەفتار ڕەسانن کوردی لەی قوناغە خواستیگ نەتەوایەتیە ئەرا تاریفکردن کوردستان و ژیان تازەی کورد. ئمجا لەیرا هەوەجە وە ئەوە دیریم ئشارەت ڕاسییگ بکەیم، ك ئەویش ڕەسەنایەتی و دەور گرنگ یاموهم ڕووژنامەگەریە لە ناو گشت ڕووژنامەیل تر عیراق و هەریم ناوراس و لە ناو رویداگەیل ناوخوەیی و دەیشت و ئەو ئەرك قورس ڕەسانن یا ئعلام کوردیە بایەسە وە بەرنامە دانریاویگ ئەرا گام ئایندەو پەرەوەپیدایین چالاکیەیل. ڕووژهەڵات ناوراس وە گشتی و عیراق فیدراڵ وە تایبەت کورد چەوەری ئایندەیگ جوان و پڕ لە رویداگ چەوەری نەکریاگ کەیگ ك گشت رویداگەیل کەفیگە چوارچیوەی ئەرکەیل ڕەسانن دوینریاگ و ژنەفیاگ و نویسریاگ.

شووڕشەگەی سەید ڕەزای دەرسیم

د. ئاکۆ شوانی

٧١ ساڵ وەرج لە ئیسە و لە بەروار ١٨ تشرین دویم ساڵ ١٩٣٧ سەرکردەی وەساڵاچگ باکوور کوردستان وە ناو سەید ڕەزای دەرسیم لە سیدارە دریا و شەهید کریا ؛ بەڵی لەو رووژە ئەو سەرکردە وەل دەهاوریی باوەڕ وە قسەی سەرکردەی سەربازی تورك (ئاڵپ دوگان) کردن وئەرا گفتوگوو وەلیا هاتنە ئەرا ناوچەی ئەرزەنجان وەلی وەل ڕەسینیان ئەرا شوین دیدارەگە لە لایەن هێزەیل تورکیا دەسگیرکریان و سەید ڕەزا یەکسەر بریا وەردەم دادگایگ سەربازی.

بیگومان سەرەتای ئی شووڕشە ك بویە بایس لە سێدارەداین سەرکردەیگ ٨٢ ساڵە ئەوە بۆی ك پەرلەمان تورکیا وە شیوەی ئاشکرا بڕیار کووچ وەپیکردن وچۆڵ کردن ناوچەیل کورد نشین داویگ؛ كێ یە یەکم گام بوی ئەرا ئاڵشت کردن ناو ناوچەی دەرسیم ئەرا تونجلی دەس وەپیکرد وە دەسڵاتدارەیل ئەو سەردەمەی تورکیا وە ئاشکرا باس لەوە کردیان ك نەبایەد لە هویچ شار و ناوچەیگ ڕیژە یا نسبەی کورد ٥٪ زیاتر بووگ و بنەمای بڕیار و سیاسەتەگەیان تاوانن کلتوور ڕەگەزەناتورکەگان بوی لە ناوٚ زوان و کلتوور تورکی؛ وە تایبەت ناوچەی دەرسیم ك بیجگە ئەوەگ کورد بوین ك یە جیاوازییگ ڕەگەزیە لە روی دینییشەوەئەوان وەل تورکەیل هاودین نەوین یەعنی هەم لەلایەن نەتەوەیی و هەم لە لایەن دینی وەل تورکەیل جیاواز بوین. چوین مەردم دەرسیم پەیرەو مەزەو عەلەوین و لە بان شیعەحەساو ئەکریان ك هەرگیز لە ناوبردن و ڕمانن خلافەت و دەولەت عوسمانی وەلایانەو گرنگ نەوی تا دژایەتی دەسڵات نوو تورکیا بکردان؛ یەیش بیجگە لەوەگ لە ناوچەیگ یەکجار سەخت و کویەستانی ئەژیان و تەنیا داواکارییان ئەوە بوی ك دەسڵات تورکیا دەس نەخەیگە ناو هویر دەکاریەگان ژیان رووژانەیان.

وەلی لە ئەجندای ئاڵپ دوگان سەرکردەی سەربازی تورك ناو دەرسیم و سەید ڕەزا دەرسیمی لە ڕەستە هەرەدیارەگانی نویسریاویگ و هەروەی خاترە زیاتر لە ساڵیگ وەرجلە دەس وەپی کردن شووڕشەگە گورای گوور سەرباز لە نزیك دەرسیم گردەو کرد وخوەی سەرقاڵ دروس کردن ڕیگاوبان و پیەڵ و ئامادەکاری ئەرا جەنگ کرد. ئمجا وەختی سەید ڕەزا هاوریەگانی چەن نوینەریگ ئەرا کل کردنە لای ئەرا ڕیککەفتن وەلیا لەلی تواستن لەو ناوچە دویرەو بکەفی و جەنگ وئاژاوەنە نەیگەو؛ ناوبریاگیش لەجی جواودانن پەیامەگەی سەید ڕەزا و هاوریەگانی سەرجەم وەفدە کل کریایەگە دەسگیر و گوللەواران کرد. ئی ڕەفتار ناجوامیرانەی ئاڵپ غالبە زەمینەی جەنگەگە فەراهەم کرد و سەید ڕەزا هاندا تا ئنتقام گردن خوین ئەو نوینەرەیل و غەدر کوژیاگە پەلامار هیزیگ دەوڵەت تورکیا بیەیگ و ژمارەیگیان بکوژیگ.

وە ڕاسی سەختی ناوچەگە کار سەربازەیل تورك سەختەو کردویگ و وەڵ هاتن وەرز یا فەسڵ زمسان ساڵ ١٩٣٦ لەشکر تورکیاوە ناچاری کردەوە سەربازیەگانی وسان وەلی وەل سەرەتاگان ساڵ ١٩٣٧ سەر لەنوو جەنگ لە ناوچەگە دەس وەپیکرد وسەربازەیل دەوڵەت تورکیا وە گشت توانایگیانەو پەلامار چەکدارە کوردەگاندا وەلی بیهوودە بوی؛ هەرچەن ئەو ناوچەی کوردستانە یەکم شوینە ك وە گاز کیمیایی دریا لی و دەیان تەیارەیش بوردومان یا قەسفی کرد؛ وەلی دویاجار جوور زوورم شووڕش و ڕاپەرینەیلتر کورد وە فرت و فیڵ وگووڵداین کووتایی وەپی هات ؛ هەر وەو جوورەگ لەسەرەتای باسەگەمان ئشارەت وەپی کردیم سەید ڕەزای دەرسیم لە مانگ ئەیلوول ١٩٣٧ وەختیگ ئەرا گفتوگوو ئاشتی وەرەو شار ئەرزەنجان هات دەسگیرکریا؛ بیگومان مانگ ئەیلوول سەرەتای زوقم و یەخبەنانە لەو ناوچەو هەر وەی خاترە سەرکردەی سەربازی تورکیا ئاڵپ دوگان ئەرا ئەوەگ دوچار هەمان شکەست جاران نەوگەو نامەیگ ئەرا سەید ڕەزای دەرسیم کل کرد و ئامادەیی خوەی ئعلان کرد ئەرا گفتوگوو وجیوەجی کردن داخوازیەگانی وەلی وەختی سەید ڕەسیە شوین دیاری کریاگ ئەرا گفتوگوو وەل هاوریەیلی دەسگیر کریان و لە ١٨ تەشرین دویم هەمان ساڵ لە سیدارە دریان؛ وەلی چەکدارەیل سەید لە شوین ئەوەگ سەرکردەگەیان لە سیدارە دریا واز لە جەنگ ناوردن و تا مانگ تەشرین یەکم ساڵ ١٩٣٨ تویەنستن وەرگری بکەن وەلی جەنگیگ نابەرابەر بوی و کورد لەتی سەر نەکەفت.

لابۆلابۆ بکوش ماجەلان بناس

گوڵ سوو

گشتمان باس ماجەلان ژنەفتیمنە، ئەو پیاگ گەشتکەرەك گشت دونیا گەردی و بنەوبنەچەکی (پورتوگالی)ەو شوناسنامەی ئسپانیە، وەلی گشت کەسیگ نیەزانیگ ماجەلان ئەرا چە کوشیا و کی کوشتەی !! هەر لە کویەنە وە مەسلمانەیل، فلپین ناسینەو ، وەو دویرگە یا جەزیرەیلە وتنە (میهراج) ك دویاخر ناونی ناو فلپین . ئەو دویرگەیل فلپینە بازرگانەیل موسڵمان و جارکیشەیل ئسلامی لە چین و سۆمەترە وەروی لەلی کردنە و تاریخ ئاشنا بوین ئەو دویرگە یا جەزیرەیلە وە ئسلام چووگە وە ئەرا ساڵەیل (١٣٨٠)ی زایینی. وەرجە ئەوەك ئسپانیەیل برەسنە ئەو ناوچە جاردراین ئسلام ڕەسویگە مانیللا ، ئمجا لە وەر ئەوە ك فلپین لە (٧) هەزار دوێرگە یا جەزیرە پیکهاتگە، قەیریگ لەو دویرگەیلە موسڵمان بوین و قەیریگیانیش رووشنایی ئسلامی وە پیان نەڕەسویگ .

لە ساڵ (١٥٢١) زایینی، ئسپانیەیل وە سەرکردایەتی (فریدینان ماجەلان) ڕەسینە فلپین و ، وەل فەرمانرەوای دویرگەی (سیبۆ) پەیوەندییگ دروس کردن و ڕیککەفتننامەیگ لە ناونیان ئمزا کریا و لەو ڕیککەفتننامە پاشای (سیبۆ) گشت دویرگەیل دەوروەر خوەی خستەژیر دەسڵات ئسپانیاوە، تا ئەوانیش یارمەتی پاشا بیەن ئەرا ئەوە ك مەردمەگە بکەنە مەسیحی.

ئسپانیەیل روی کردنە دوێرگەیگ بویچگ لە شان سیبۆ ك وەپی وتیان (ماکتان و پاشایگ جایەڵ جوان موسڵمان وە ناو (لابۆلابۆ) حوکمی کردیاگ، ئمجا ئسپانیەیل زانستن ك حاکم دویرگەگە موسڵمانە، لەو پەلامارە دەسکردنە کوشتن مەردم و تاڵانکردن ماڵ و دارییان، مەردمە موسڵمانەگەیش وەرگری یا دیفاع لە خوەیان کردن و (لابۆلابۆ)یش نەتواس باج بەیگەئسپانیەیل و مل ئەرایان بچەمنیگ ، هەر لەوەر ئەوەیش هان مەردم دویرگەیل دەوروەری دا وەرگری لە خوەیان بکەن ، ماجەلانیش ئەیەوە هەل زانست تا چەکەیل تازەی خوەی تاقیەو بکەیگ و داوا لە (لابۆلابۆ) کرد خوەی بەیگە دەسەوە، لابۆلابۆیش وت : دین دین خوداس، ئەو خودا ئیمە پەرەسیمنەی خودای ئیمە و ئیوە و گشت کەسیگە.

ئەوە بوی جەنگ لە ناونی هەردوگ لەشکرەگەیان دەسکردەپی و تا وەخت فرە دریژیگ ئەو جەنگە هەر وەردەوام بوی و کەمەکەمە ماجەلان لە لابۆلابۆ نزیکەو بوی و شمشیریگ ئەرای وەشان، وەلی لابۆلابۆ خوەی لەلی لاداو نەیشت بەیگەلی، لە شوون ئەوەیش جاریگ تر وە هەمان شیوەهاتە نزیکیەوەو شمشیر لەلی کیشا، ئی جاریشە خوەی لەلی لاداو ماجەلان کەفتەوەر شمشیر لابۆلابۆ ، ك ئەوە بوی یەکسەر کوشتەی و ئسپانیەیل وەختیگ وەکارەگە زانستن ك سەرکردەگەیان کوشیا یەکسەر هەیوان و ئەوەك کوشیا کوشیا و ئەوەك یەخسیر کریا کەفتەوەر دەسیان و ئەوەکیش خوەی دەرکرد دی جەنگ نەکرد و هەیوای.

کەرکووك لە ناونی راسی مێژوویی و هەڵویست دوشمنانەی نا عاقلانە

کەرکووك ئەی شار مێژووییە یەکیگ لە کویەنەترین شارەیل ناوچەگەس ك مێژوو یا تاریخی ئەرا زیاتر لە ٥ هەزارساڵ گلەو خوەیگ و جوور قەڵایگ بوی لە بان بەرزیگ تا بتویەنن نوای هێرشەیل دوشمەنەیل بگرن و ئەی قەڵا چوار دەروازەداشت.

ئەی شارە لە دریژەی چەرخ ناوراس و تا کووتایی سەردەم عوسمانی بەشیگ و لە زیاتر جارەیگ ناوەندیگ ئەرا هەرێم شارەزوور کوردستانی بوی .

لە وەختیگ عوسمانیەیل لە چەرخ تازە کەرکووك کۆنتڕۆڵ کردن وەلی دەسلاَت ئەو وەختە و ئیدارەی کاروبار شارەگە لە دەس سەرکەردە و فەرماندەیل کورد بابانی و ئەردلانی مەن وەلی وەل لە ناوچگن میر نشینی بابان لە ساڵ ١٨٥١ دەوڵەت عۆسمانی کەرکووك ك وەشیوەی گشتی گرتەدەس و لە ساڵ ١٨٧٩ ولایەن کەرکووك بویە لوائیگ سەرووەولایەت موسل. لیوا کەرکووك تا کووتایی جەنگ جەهانی یەکم هەریەك لە قەزایل کەرکووك و هەولێر و رانیەو رەواندوز و کۆیسنجق و کفری و و گشت ناوچەیل سەر وە ئەی قەزایلە گرتیادەوەر وە لە ساڵ ١٩١٨ بەریتانیەیل قەزایل هەڵکەفتگ لە باکوور زاب جیاو کردن و کردنەی لیوای هەولێر.

شایان باسە لیوای کەرکووك گشت زەویەیل کوردستان ئیسە گرتیادەوەر بیجگە قەزایلیگ سەر وە موسڵ ك لە ساڵ ١٩٦٩ پارێزگای دهۆك و قەزای خانەقین و ناوچەیلیگ خریابان ولایەت بەغدا لەلی جیا کریا. لە ساڵ ١٨٧٢-١٨٧٣ یوسیب تشیرنیك ئەنداز یار رووسیگ سەردان کەرکووك کرد وە ئامانج دراسەتکردن لە باوەت کەشتیرانی لە چەمەیل دجلە و فورات ك شمارەی نیشتەجابویەیل ئەی شارە لە ناونی ١٢ تا ١٥ هەزار کەس مەزەنەکرد و تەئکید کرد ك زیاتریان کوردن بیجگە ٤٠ خێزان مەسیحییگ ك وە غەلەت وە ئەرمەن وە حساویان هاورد. وەلی دکتۆر شاکر خسباك زانای عیراقی لە لاپەرەی ٤٣ لە کتابەگەی وە ناو کورد و باوەت کورد ئاشکرا کرد ك لە دەیەیل پەنجاگان سەدەی گوزەیشتە رێژە یا نسبەت زیاتر لە ٥٥٪ نیشتەجابویەیل لیوای کەرکووك کورد بوینە وەلی لەی دەیەیل دویاخرە حکوومەتەیل عیراقی یەك لە شوون یەك سیاسەتەیل ئاشکرایگ ئەرا ئاڵشتەو کردن دیمۆگرافی و نەتەوەیل نیشتەجای کەرکووك وەکار برد و لە ساڵ ١٩٦٣ وە شیوەی چالاکیگ دریژە دریا وەی بەرنامەیل توندرەوانەو لە شون ساڵ ١٩٦٨ وە شیوەی ئاشکرایگ لە وەراوەر گشت جەهان وە چالاکیەیل خوەیان دریژەدان و تا رمیان دیکتاتۆری وەردوام بوی. وە تویەنیم لەیرا ئشارەت بکەیمنە قسیەیل تاوانبار جەنگ عەلی حەسەن مەجید لە دانیشتنیگ وەل کار وە دەسیل حزب بەعس و لەشکر و دەزگای ئەمنی لە رێککەفت ١٥ نیسان ساڵ ١٩٨٩ و ئەی قسیەیلیە تەسجیل کریا و لە ئادار ساڵ ١٩٩١ کەفتەدەس راپەرەیل کورد لە. عەلی کیمیاوی لە ئەو قسیەیلیە وە قەساوخانەیل مناڵەیل و بوردومان کردن ٤٠ شوون لە کوردستان و رمانن ئاوایەیل کوردستان لە ماوەی دو ساڵ دەسلاَتداری لە بان کوردستان شانازی کەیگ و ئویشیگ توام ئشارەت بکەمە دو خاڵ یا نوقتە یەکم عەرەب نشین کردن و دویم ناوچەیل هاوبەش لە ناونی زەویەیل عەرەبی و ناوچەی حوکم زاتی و ناوچەیگ لە باوەتی قسیە کەیم کەرکووکە. عەلی کیمیاوی لە دریژەی قسیەیلەگەی ئویشیگ وەختیگ ئەرا ئەی شارە هاتم شمارەی عەرەب و تورکمان نیشتەجای ئەی شارە ٥١ ٪ نیشتەجابویەیل کەرکووك بوین (عەلی حەسەن مەجید لەیرا ئاشکرا نیەکەیگ ك لە باوەت شار کەرکووك یا پارێزگای کەرکووك قسیە کەیگ) وەی خاترە ٦٠ ملیۆن دینار خەرج کردم تا برەسمینە حاڵ و رووژ ئیسە وەلی ئاشکراس ك شمارەی عەرەبەیلیگ ئەرا کەرکووك هاوردیمنەیان رێژەیان نیەرسیگە ٦٠٪ وە لەو وەختە فەرمان دام ك کورد کەرکووك لە کار کردن لە کەرکووك و ناوچەیلیگ هانە دەیشت حوکم زاتی بی بەش بکریەن. لەی قسیەیلە ئەرامان ئاشکرا بوود ك کیشەی کەرکووك و ناوچەیلیگ ناکووکی هالە بانیان و ئیسە یەکیگ لەدۆسیە یا مەلەفیل گرنگ لە بارووەزع عیراقە لە ئاکامەیل سیاسەتەیل غەڵەت ریکخراو دیکتاتۆریە ك لە ٩ دەیەی گوزەیشتەی دەسلاَتداری عیراق لەدەسیان بویەو کورد یەکیگ لە گەوراترین قوربانیەیلیان بوی.

ئەسکەندەریە بووگ (وەوی) دەریای چەرمگ ناوڕاس

تارە عوسمان

ئەسکەندەریەپایتەخت مسر کویەن شاریگ کویەنەو پڕەلەو سروشت جوان و تاریخی و کلتووریەئەگەر بکریەیگەناوچەیگ گەشتیاری دیار و بی نموونە، ك بیگومان گەشتیارەیل لەگشت لایگەوەروی لەلی کەن و بکریەیگەپایتەخت گەشت وگوزاری عەرەبی.

ئەسکەندەریەك شمارەی مەردمەگەی (٥) کەسەو لەشوون شار قاهیرەی پایتەخت وەدویەمین شار مسری تیەیگ ، وەفەرمان ئمپراتۆر یۆنانی (ئەسکەندەر گەورا) لە ساڵ (٣٣١) وەرجەزایین لە شیوەی قەڵایگ سەربازی دروسکریاگە. ئەو وەختەك یۆنانیەیل روی لەفراوانی کردن، لەوەرانوەر ئەوەفارسەیل لە ناوچەگەخەریك بوین خوەیان کیشانەوە، هەر لەوەر ئەوەیش شارەگەهەر وەناو دروسکەرەگەیەوەناونریا. لەشوون ئەوەیش ئەسکەندەریەئەرا ماوەی هەزار ساڵ بووگەپایتەخت وڵات مسر و جویر سەنتەریگ بازرگانی گرنگ یا موهم و مەڵوەنیگ رووشنهویری و هونەری وەك ئەسینا و رۆما ، وە تایبەت وە سەبەب کتاوخانەگەوراگەیەوە، ئەیەبیجگەداشتن چەنەها شوونەوار تاریخی وەك مەنارەی ئەسکەندەریەك وەیەکیگ لەهەفت ئەڵاجەویەیل دونیا دانریا و بەرزیەگەی (٣٥) مەتر بوی، وەلی لە ساڵ (١٣٠٧) وە سەبەب زەویلەرزەیگ قایمەوەرمیا و لە ناوچی.ئەگەر بایگ و سەردان ئەو شوونەبکەید، قەیریگ شوون گەشت وگوزاری کەفیگەوەرچەود، وەل ئەوەیشا شوونەوار فرەیگ گرتەسەخوەی وەك قەڵای (فایتبای) و (شانۆ یا مەسرەح رۆمانی) و قەورسانەیل تاریخی وەك قەورسان مستەفا کەمال و ئەنفۆشی، یا باڵاخانەیل وەك (مونەزە) و (رەئس ئەلیتن)و چەنەها مووزەخانەیا مەتحەف وەك مووزەخانەی مللی ئەسکەندەریە و یۆنان رۆمانی و چەنەها باخچە و شانۆ وەك (ماڵ ئۆپرای ئەسکەندەریە و شانۆ ئاشتی و بەیرەم تونسی).

ئەسکەندەریەیش وەك هەر شاریگ تر وڵاتەیل ئسلامی چەنەها پایە و شوونەوار دینی و مزگفت گەورا و تاریخی دیریگ ك وەشیوازیگ تەلارسازی و لەبان روی وەر گەورایگ دروسکریانە و گەشتیارەیل وەردەوام سەردانی کەن. دویای ئەوەیش نیەوگ کنار دەریای چەرمگ ناوڕاس لە هویرەو بووەیم ك سەدەها ماڵ گەورا و گازینۆ و ئاشخانەی تازەلەبان ئەو کنارەدروسکریانە و گەشتیارەیل فرەیگ وەخت خوەش لەتی بەنەسەر، وە تایبەت ئەرا وچاندایِن لەشوون ئەوەك سەردان شوونەوارەیل تاریخی کەن.

شار ئەسکەندەریەهەر لە وەخت خوەی لە کنار دەریا دروسکریاگە و شیوەگەی لەیوا هەڵکەفتگەك وەدەم دەریاگەوەفراوانەو بویەو دریژەو بویە، یەیش دیمەن فرەجوانیگ بەخشاسەئەو شار گەورا، ئمجا وەو ئومیدەئیمەیش لەکوردستان قانجاز لەئەزموون وڵاتەیل تر بکەیم و لایگ بکەیمنەلای ئەو باوەتەوەو بتویەنیم وەك مسر گەشەبەیمنەوڵاتەگەمان لە روی شوونەوار و چشتەیل تاریخیەوەلەوەرخاتر گەشت وگوزار و بووگەسەرچەوەیگ بتەو ئابووری، ك بیگومان یەیش دەسکەفت گەورایگە و گامیگ ئابووری و پیشکەفتنیگ ئاشکراو دیارەئەگەر ئیمەیش بتویەنیم ئی کارەبکەیم گەشەبەیمنەمەیدان گەشت و گوزارمان و هان کۆمپانیا یا شەریکەیل ئەجنەبی بیەیم روی لەی کەرت یا قەتاع گرنگ یا موهمەبکەن و زینگیەو بکەن ئەرا ئەوە ك ئابووری وڵاتەگەمان هەر تەنیا متمانەلە بان تەنیا سەرچەوەیگ نەکەیگ ك ئەویش داهات نەفتەو بویمنەوڵاتیگ بەرهەمدار و خاوەن سەرچەوەی ئابووری خوەمان وە تایبەت لە مەیدان گەشت وگوزار.

میشێل ئۆباما له کەپریگەو ئەرا کووشك چەرمگ

بلێسە جەبار

هەر ئەو جوورەگ لە مەقالەی رووژنامەیگ ئەمریکی هاتگە لە ژێر ناونیشان (لەکەپریگ ساوس کارۆلایناوە ئەرا کوشك چەرمگ) ك باوگ و باپیرەیل میشێل ئۆباما ژن باراك ئۆباما کۆیلەیا عەبید بوینە ؛ زانایگ ئەمریکی وە ناو (مەیگن سمۆلینکا) ك دەس کردگەسە دپیەکەو کردنیگ یا تەحەقیقیگ لە باوەت بنەچەی بنەماڵە و باوگ و باپیرەیل ژنەی سەرۆك کۆمار ئەمریکا وە رووژنامەی نیویۆرك تایمز وتگە : میلڤینا دایە گەورا یا داپیرەی میشێل ئۆباما کۆیلەیا عەبید بویە .

ساڵ ١٨٥٠ پیاویگ چەرمگ ئەمریکی خەڵك ساوس کارۆلاینا ك ناوی دەیڤد پەتیرسەن بویە دویەت کۆیلەیا عەبیدیگ شەش ساڵان وە ناو میلڤینا داشتگە؛ ئی دویەت شەش ساڵانە لە شوین مردن دەیڤد جوور میرات ئەرا دویەتەگەی مەنگەسە و نرخ یا قیمەتەگەی لەو زەمانە ٢٧٥ دۆلار بویە.یەعنی میلڤینا لە شوین مردن دەیڤد بووگە کۆیلەیا عەبد دویەتەگەی ك ناوی کریستیانا بویەو هاوسەرەگەیشی ناوی هنری شیلدس بویە. میلڤینا لە تەمەن ١٥ ساڵی لە لایەن پیاویگ چەرمگ دەسدریژی کریەیگە بانی و زگی بووگ؛ وە گوورەی سەرچاوەگان تا ئیسە ئەو مەسەلە نادیارە ك ئایا هاوسەرەگەی کریستیانا دەسدریژی کردگەسە بانی یا یەکیگ لە چوار کورەگەی ئی کارە ئەنجامدانە.

لە وەختێگ دەسدریژی کردن پیاوەیل چەرمگ ئەرا بان دویەتەیل و ژنەیل سیەپووس فەرە ئاسایی وعادی بویە؛ چوین ئەوان ئەو دویەت و ژنەیلە وە ئایم حەساو نەکردیان بەڵکم وە موڵك خوەیان زانستنەسەیان و هەر وەی خاترە وە ئارەزووی خوەیان ئەرا هەرکاریگ وە کاریان بردنە. ئمجا ئەو دویەت و ژنەیلە هەرچی مناڵ لە لیان بکەفتاگەو وە هەمان شیوەی داڵگەیلیان کۆیلەبوینەو لە شوین چەن ساڵیگ لەداڵگەیلیان جیاوەکریانە و فرووشیانە.

ساڵ ١٨٥٩ میلڤینا یەکم مناڵی پەیابویەو ئەو مناڵەکور بویەو ناوی ناگەسەدولپوس؛ میلڤینا ناو خیزان شیلدس نەیگەقەی کورەگەیەوە؛ لەئەمریکا و شوینەیلتریش باو بویەهەر وەخت کویلەگان منالیگ ئەرایان بویەناوخیزان خوەیان نانەسەقەی مناڵەگەتا جوورموڵك خوەیان بمینیگەیان و ئەرا گشت لایگ ئاشکرابووگ ك کی خاوەن ئی ئایم سیەپووسەسە. هەرچەن کورەی میلڤینا چەرمگ پووسیش بویەوەلی هەرناوی نانەسەئەسمەر. دولپوس لە ساڵ ١٩٥٠ لەتەمەن یا عومر ٩١ ساڵی کووچ دوایی کردگەو یەکیگ لەنەوەگانی وە ناو (پورنیل شیلس) وینەکیش یا رەسام و لەشیکاگۆ نیشتەجا بویە؛ ئەو پیاوەباپیر میشێل ئۆباما ژن سەرۆك کۆمار ئەمریکا بویە. وەگوورەی رووژنامەگەئەو زانیاریەیلە لە باوەت خیزان میشێل ئەوەنیشان دەیگ ك چوین میشێل ئۆباما نوینەرایەتی گشت ئەمریکیەیل کەیگ و چوین ١٠٠ ساڵ لەیەو وەر سیەپووسەیل و چەرمگ پووسەیل وەل یەکا تیکەڵ بوینەو ئی ئەمریکای ئمرووەدامەزراننە؛ بەڵی خانم یەکم ئەمریکا نەوەی کۆیلەیگ سیەپووس ئەمریکیەو یەیش پیشکەفتن ئەو کوومەڵگا سابت کەیگ. ئەمروو میشێل ئۆباما وە یەکیگ لەژنەیل وە هیز جەهان ناسریەیگ ك نەخش گەورایگ دیری لەسیاسەت باراك ئۆبامای هاوسەری.

گراتسیا کۆزیما دڵدا

گوڵ سوو

ژنە رۆماننویس ئیتالی (گراتسیا کۆزیما دڵدا) خاوەن خەلات یا جایزەی نۆبڵ، لە ١٨٧١ /٩/٢٧ لە شار (نۆڤۆرۆ) لە دویرگە یا جەزیرەی (ساردینیا) هاتگەسە دونیا. لەوەر ئەوە ك لەو سەردەمە ژنەیل باروووەزع گونجیاگیگ نەیاشتنە ئەرا خوەندن و چالاکیەیل کوومەلایەتی، گراتیسیا لە قوناغ سێیەم سەرەتایی خوەندگە و دویاخر لە مەدرەسە دەریکردنە، وەلی تویەنستگە لە ژێر چەودیری کاکۆستای تایبەتیگ فیرەی خوەندن و نویسانن بووگ. وەل ئەوەیشا وە سەبەب ماڵ میمگیە وەك کتاوخانەی گەورایگ داشتنە تویەنستگە کەڵك لەلی وەربگریگ و خوەی رووشنهویر بکەیگ و زانیاری یا مەعلوومات فرەیگ باریگە دەس.

گراتسیا وەردەوام بەرهەم نویسەرەیل وە ناوبانگ فرەنسی وررووسی خوەندگە و ئاشق شعرەیل (گابریلا دانۆنتزیۆ) بوی. ئی ژن کەموینە هەر لە عومر منالی دەسکردە نویسانن و لە عومر (١٧) ساڵی یەکم کورتە مەتەڵ وە ناو (خوین هاووڵاتییگ ساردینیایی) لە یەکیگ لە گووڤارەیل رۆما پەخشکرد. لەکووتایی ساڵ (١٨٩٤)یش وە پەخشکردنەوەی یەکم رۆمانی وە ناو (ریگەی غەڵەت) ناوبانی یا شوهرەت دەرکرد.

لە سەدەی (٢٠) لە عومر (٢٩) ساڵی شوی کردە (باڵیرۆ مادزانی)و، وەلیا چیەرا رۆماو تا کووتایی ژیانیان هەر لەورا مەندن ، ئمجا دو منال ئەرایان بوی وەناو (ساردۆس و فرانتس) .

گراتسیا وە سەبەب بەرهەمەیل گرنگ یاموهم وجوانەیلی لە ماوەی کەمیگ ناوبانگی دەرکرد، چوینکە لە ناونی ساڵەیل (١٩١٢ تا ١٩١٩) نزیکەی گشت ساڵیگ کتاویگ دەرکردیاگ و پەخشی کردیاگ، دەر ئەنجام لە ساڵ (١٩٢٤) خەلات یا جایزەی نۆبڵ ئەدەبیات وەرگرت، ك لە شوون ئی ژنە تا ئیسە هویچ ژنیگ ئیتالی نەتویەنستگە ئی خەلاتە باریگە دەس.

دویا کتاوی هیمان خوەی لە ژیان مەندویگ پەخشەو کریا وەناو (کەنیسەی مەریەم گووشەگیر)، ئی داستانە باس لە ژنە جایەلێگ کەیگ ك وە دەس نەخوەشی شیرپەنجە یا سەرەتانە وە نالنیگ. ئمجا لە شوون ماوەی کەمیگ لە پەخشەوبوین ئی رۆمانیە، گراتسیا خوەیشی وە نەخوەشی شیرپەنجە تویش تیەیگ و دەر ئەنجام لە ١٩٣٤/٨/١٥ وە سەبەب ئی نەخوەشی کوشندەوەگیان لە دەس دەیگ و ماڵئاوایی یەکجاری لە دونیا کەیگ، دەر لەو ساڵیشە ساردۆس و دویاخریش فرانتس ماڵئاوایی لە ژیان کەن.

وەلی خوەشبەختانە مناڵەیل فرانتس مقەیەتی لە نامە و دەسنویسەیل گراتسیا کەن، ك تا ئیسەیش نوسخەی بەرهەمەیل دەسنویس خوەی لە مۆزەخانەیا مەتحەف شار (نۆڤۆرۆ) دانریانە و بەرهەمەیلیشی لە کتاوخانەی مللی رۆما مقەیەتی لە لیان کریاگە. قەیریگ لە بەرهەمەیل وە ناوبانگیشی ئەیانەن: (کەنز یا گەنجینە، دادپەروەری، دویای تەلاقدان، خوڵەکوو، لەچووڵەوانی، ریگەی غەڵەت، ئاگر کەفتنە وە لە باخیگ زەیتوون، نەێنی پیاویگ گووشەگیر، سەرزەمین هەوا) و بەرهەمەیل تر.

نەفت و كوردستان

جەبار سەتار

لەلای گشت
كەسیگ ئاشكراس
ك نەفت چ گرنگی
یا ئەهەمیەتیگ
دیریگ
و چ قانجازیگ
دیریگ ئەرا ئەو
ولاتەك لە تی
دوینریاسەوە.

چوینكەبەرەگەی ئەرا خەیر و بەیر و دروسكردن چەنەها پرووژەی نرخدار و نەفدار لەو ناوچەتیەریەیگەكار. خاسترین نموونەیش ولاتەیل كەنداو یا خەلیجەك وەسەبەب سەرچەوەی نەفت و قانجازكردن لە نەفەگەی تویەنستن فرەیگ لە سەرمایەی بیگانەبارنەناوچەگەیان و بكەنەی ناوچەیگ پیشكەفتگ، جویر ئیمارات ك ئیسە(دوبەی) گەوراترین مەركەز بازرگانیەلە ناوچەگە و لە رووژهەلات ناوراسیش.

وەلی ئیمەی كورد ئەو نعمەت گەورای خوداییەئەرامان بویەسە نقمەتیگ گەورا ئەرا خوەمان و ناوچەگەمان، چوینكە جویر ئەوەك چوین لە بەند و ماددەیل پەیمان سیڤەر هاتویگ ك بەشەخاك ئەرمینیای توركی بلكیەیگە كۆمار ئەرمینیا و، ولات خوەیان دروس بكەن ك دویاخر لەتی سەركەفتگ بوین، وەو جووریشە ماددەی (٦٢، ٦٣، ٦٤) هەمان پەیماننامە باس لە دروسكردن دەولەت كوردی كەیگ. وەلی وە داخەوەوە سەبەب پەیماننامەی لۆزانەوە لە ١٩٢٣/١/٢٤ تویەنستن شكەست وە پەیمان سیڤەر بارن.

سەبەب پشتگیریكردن گەورا هیزەیل ئەرا توركیا لە پەیماننامەی لۆزان چووگەوەئەرا ئەو نەفت فرەك لە كوردستان (ولایەت موسل) دەركەفت، ئەو نەفت فرەیشە دەور بالایگ دی ئەرا پشتگیریكردن توركیا لە لایەن گەوراهیزەیل و نەرم بوین هاوپەیمانەیل (بەریتانیا و فرەنسا) ، چوینكەتوركیا وەرەقەی كومپانیای نەفت توركی لە دەسی بوی، هەر لەوەر ئەوەیش گشت گەوراهیزەیل ركابەری یا مونافسەی یەكتری كردیان تا بەش خوەیان لەنەفت ولایەت موسل (نەفت كەركووك) دابین بكەن و لە هەمان وەخت فەن وفیل توركەیلیش تویەنست خەو كورد وە دامەزرانن دەولەت خوەیان زینگە چال بكەن.

وەلی لەیرا درندەیی و ئازایی سەرۆك وەزیرەیل ئەوسای عیراق (یاسین هاشمی) تویەنست خەو توركیا وە هاوردنەوەی ولایەت موسل پویچەلەو بكەیگ و هەر وە هەمان سەبەب نەفت كەركووك لەیوا كرد كوردستان بخریەیگەبان عیراق .

ئەویش وە سەبەب ئەوە ك هاوپەیمانەیل لە٢٤ / ٤ / ١٩٢٠ لە (سان ریمۆ) ریككەفتنیگ نەفتی ئمزا كردوین ك وەگوورەی بایەسە٢٠٪ نەفت موسل ئەرا حكوومەت عیراق بووگ، وەلی یاسین هاشمی تویەنست ریككەفتن وەل كۆمپانیای نەفت توركیەوە ئمزا بكەیگ و لە نسبەی ٢٠٪ بەش خوەی دەس هەلگریگ وە مەرجیگ ولایەت موسل بلكیەیگەعیراقەوە.

ئەوەبوی تویەنست هاوسووزی گەوراهیزەیل باریگەدەس ئەرا دەركردن بریار (عصبەالامم) لە ٢٥ / ١٠ / ١٩٢٥وەئەوەك موسل بەشیگە لە عیراق نەك لە توركیا، ك ئەویش وە سەبەب سیاسەت نەفت وەرانوەر وەخاك و دوبارە ئیمەیش بیبەش بكەیگ لەدامەزرانن دەولەت.

ئمجا ئیسە ئیمە داواكاریم لە كاروەدەسەیل كورد وە ئاگاداریەوەرەفتار وەل فایل نەفتا بكەن و ئومیدەواریم هەمان كار دوبارەوەنەكریەیگ لەبانمان.

هیلمەتە جێ

نیما نوری

له وەر فێنكی شەوەكیانێ
له تەم و مژ وەر سویك
تەنیا، كەفمەرێ
بێ ئەوەیكە بزانی
هیلمەتە جێ،
بێ ئەوەیكە بزانی
من لەجامەك خەوەكانم
دیمەت،
گەورات كردم،
تا بویتە خودام
بێ ئەوەیكە بزانی
له دووست داشتنت
پیر بویم
دڵم نامەژێر خاك تماشات،
تەخسیر تو، كەرەت كەرەت
خەنینەكانت بوی،
نەخوەش نەخوەش
تماشاكانت بوی
تەخسیر منیش تەقدیر منه
هیلمەتە جێ،
زانم چەو غەرییێ
خەو چەوەكانت دزێ
زانم لەدەس نەناسێ
دەسەكانت خزێ
هیلمەتە جێ
تا چەرخ گەردوین
تا بچەرخێ
نەتوانێ
له دڵم بنووڕێ

دار ئازادی

تورەج ئەسپەری

له بەین دارەێل خوینین و نیمەگیان
توام گورانی بچڕم
جوور گورانی دایگ كوڕ مردێ
گورانییگ
پڕ بوود لەكزەی دڵ و
شێن و واوەیلا
پڕ بوود له
ناڵەی كەخەفتوی لەناو
خوین و ئەسر دڵ
دار پا نەیرید كەلەدەس
سیەچارەیی فەرار بكەید
دار دەم نەیرید كەهاوار بكەید
راس وسام و
تماشای خوەم كردم

له بەین هەناسەو هاوار تاسیام
پەردە كیشامە بەین
هاوار و هەناسە
قوریێم بیە تەناف
له پشت پەردەراوێژ بی ئەرا
تەناف،
گوللە و
دار
دارەگان بینە بنەوای دەوین
بایەد هاوار بكیشم
هاوار
ئەرا ئی هەمگەی دار خویناویە
هاوار
ئەرا مەرگ ئازادی

کتاو ئایەم

شێر دڵ ئیل پوور

دنیا هیمان دووڵەما بوی
هەنایگ چریكە لەچەوەیل چڵیس ئایەم وساوی
ئەڵقە پان گووانەیل چركن رووژیار كردەدەمەو
ئاسمان ئیهەمگە ئاسارە نەرشیاویدە ناوی
هەنای دوومی(دەنگ هاتیەری) ئایەم گوڵ كرد و
پەر رەنگامەی سیمرخ وەبی كرچە فرووشا و
نیشتە تگ باڵ وشك شەیتانە و
تا وە ئاو ئفترا چوار رەسم سقانی برەژید و
وەدینەگەری سەر له
كردار كتاو ئایەم دراريد وەڵام
بیرا (بی دەلیل) ئایەم

نوو مانگ ونوو رووژ و نوو سات
زویخ دڵ خوارد و
خوەی چقان لەخەری زنەی
تا تویەم نامەی بپاشیدەبان
ئی مارگەی خریلك هووز ئەڵورکیایەو
چ مامڵەی ئازیەت باریگ بوی
ئیواین و
پەت قرمز ئەزاوە لەمل كردن !
تا چزگ مەرگ
هەمیشە له لای ران سلوولەیل خولەكووین مناڵ
ئایەم بوود
ئاخ
چەنی بی وەلیفەتە ئی هاتنە
ئەگەر
ئایم سەر بكەیدە ژێر باڵ شوور نەزانسن خوەیەو
دایم لەئەزرەت لەرگ بهەیشت
له ئاسمان قویل خیاڵ خوەی
رووژیار بكوشنیدەو
دووزەق وەلام هەزار جار
لەی ئومید رویت قویتە خوەشترە

داڵگـم

كامل جەمیل بەگ

داڵگە نەكردی رووژی قەت ئووخەی
داڵگە نویسیاگە تو هەر خەم بخوەی
داڵگە داڵگەگەم هەم باوگ وبرا
داڵگە تو سوزیەید دایم وەك چرا
داڵگە دوینمەد رەنگم رووشن بوو
داڵگە چەوەیلم نەزر چەوەیل توو
ماڵ ومینەگەم داڵگەی شیرپاكم
خوەم بوومە قوربان داڵگەی خەمناكم

ئەرام دوعاكە داڵگە بی كەسم
شیرحەلاڵم كە ، شكیاگە دەسم
بەشكوو عافم كەی داڵگە ئەر مردم
له هویرم نەكەی، داڵگە من كوڕدم
قەسەم وە خودا وە دونیا ودینم
قەسەم وە باوگ بی شوون و نوینم
قەسەم وە برای له خاك نشینم
قەسەم وە كوڕ تازە گوم بوینم

داڵگە چە بویشم چ عوزری بارم
دەسەلات نەیرم نیەزام چەس چارم
فرە كیشایدن هەم جەور هەم جەفا
گەورەمان كردی وە قودرەت خودا
خودا عافد كەی داڵگەی نازار
خوەزگە بكیشیام نازد هەزار جار
یەك چارەنویسیم، داڵگە، چە بویشیم
ئەمر خوداسە نویسیاس جەوركیشیم

هونەر و شارستانیەت

گوڵ سوو

هونەر جامەكیگ زینگ ئەو رووژگارەسەك ئادەمیزاد لەتی ژیاگەوەرووژگارەیل دویر و جیاوازیەوە. لەوەر ئەوەكار هونەر وە تاییەت لەچەرخەیل وەرجەتاریخ رەنگدانەوەی ژیان كوومەڵایەتی و ئابووریەك ستوین بنەڕەتی بوین ئەرا گشت شارستانیەتیگ.

جویر ئەوەك ئاشكرایشەهویچ مللەتیگ نەویەلەناو مللەتەیل هووكاریگ نەیاشتوین ئەرا ئەوەك ئەو چشتەها دڵیان ئاشكرای بكەن، ك ئەویش بەرهەمەیل هونەریەو هەر وەختیگیش هویر ئادەمیزاد پیشكەفتگ تر بویگ ئەوەبیگومان زیاتر گویڕیان و كاریگەری داشتگەلەبان بەرهەم هونەری ك رەسمەیلی فرە بوینەو سیمایان پاكتر و رووشناتر بویە. ئمجا لەیرا هونەریش دەور فرەگەورایگ دیەلەخزمەت ئنسانیەت و لە هەمان وەخت كریاسەهووكاریگ و گشت نارەحەتی و مەینەتیەیل خوەی وەسبەبیەوەساریژ كردگە و ، وەل ئەوەیشا وەك هۆوكاریگ بویەك لەتی ئادەمیزاد رەسم سەركەفتنەیل خوەی گرتگەو ئەرا ئەو كاریشەتوخمەیل شارستانیەتەوە جوانی دەور خوەی دیە، ئامانج ئادەمیزادیش لەیەئەرا دەسكەفتن خوەراك بویەئەرا ئەوە ك بمینیگ و بووگەجامەكیگ ئەرا كار رووژانەی وەجووریگ ك بگونجیەیگ وەل ئەو ئەقڵیەتا ك لەوەرخاتری هەوڵەیلی دیارە. ئمجا زوورم رەسم ونەخشەیلیان ئەرا حەیوان تەرخان كریاگە و یەیش تەنیا ریگەی گونجیاگیگەئەرا ئەوە ك ئادەمیزاد برەسیگەمەرام خوەی.ئاشكراس ك هونەر لەی چەرخ و سەردەمەجویر ئەوە ك ئشارەت وەپی كردیم لەوەر خاتر نەفوەرگرتن بویەوەشیوەیگ بنەڕەتی، ك باس لە دەسكەفت وەردەوام ژیان كردگە، وەلی لە قوناغەیل دویاخر بایەسەئەوەبویشیم: ك دین دەور گەورایگ داشتگەلەوەردەوامی هونەرەگە وئەرا رووژگاریگ دویرو دریژ. ئمجا لەیەشارستانیەتەیل دەركەفتگ ناوچەیگ وەك (ئیران كویەن و ناونی دوچەمان) سەرچەوەو بەڵگەی زنگیگن ئەرا ئەو هویر دینیەك لەناو هونەرەگەهیشتنەسەی جی، ك وەنەخشە و رەسمەیلیانەوەكەفنەوەرچەو جویر ئەوەك لە پەرسگا و شوونەیل تر دیارن وەك (زەقوورە) و كارەیل هونەرییش وەردەوام ئەرا خوەیان هونەر دروسكردنە و ئادەمیزادەگەیش رویەو سروشتەگەبویەسەوە و شیوەی هونەرەگەیش وەك كاریك نەفبەخش دەركەفتگە و بەسیاسەكوومەڵگایگ دیاریكریاگەوەلەو كوومەڵگایەیل كویەنە. لەوەر ئەوەبەرهەمهاوردن هونەر چشتیگ نیەبیجگەنیشانە و شوونەواریگ، ك ئەویش چووگەوەئەرا سەردەمەیل جیاجیا و شایەت تەنیا بەڵگەی ئاشكرایگیش بوون ك لەژیان مەندنە.

هەڵوژاردن لە ناونی وتار سیاسی و پەخشانە شعر

ئەسعەد جەباری

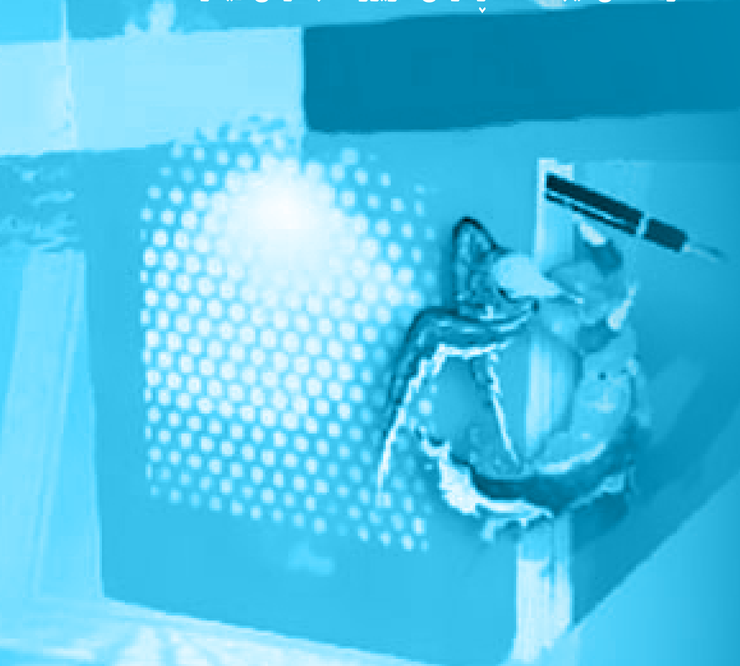

كورد هەر وە تەبیعەت ئاقڵ و هوشیارە لە دانایین شعر و پەخشان، وەل ئەوەیشا لە كۆنگرەو دانیشتنەیل ئەدەبییش هەمیشە تویەنستگە تاریخ ئەدەب خوەی دەوڵەمەن بكەیگ. هەر لە كویەنیشەوە تا ئیسە كتاوخانەیل كوردی خاسترین بەڵگەن ئەرات ئسپاتكردن قسەیلمان. هەر وەختی ئەدیبیگ یا شاعریگ تواسویگ رای خوەی نیشان بەیگ، وەشعریگ عاتفیەوە سووز خوەیان نیشاندانە وەرانوەر مەینیەتیەیل نەتەوەی كورد، ك هەرچەنی ئەو سووزە خەیاڵ زاڵ بویە لە بانی. بیگومان تا ئیسەیش هەس وە هەمان هەناس لە دەوران دیموكراسی و حوكم سەروەخوەیی كوردەیل لە جیای ئەوە ك خاوەن وتار سیاسی و ئایدیۆلۆجی و دانایین فكر جیاواز و رای جیاواز بوون و لە جیای ئەوە ك خاوەن پیشنیار سیاسی و بەرنامەیگ پەسەن و نەفدار بوون و لە جیای ئەوە ك هەڵگر بانگەوازیگ كردەیی ناو پرووسەی سیاسی و جوانترین نموونەی پڕ لە دانایین یا ئبداع بوون وە چەواشەی ئەوانە كەفنە هەوڵ دانایین پەخشانە شعر. پەخشانە شعر و باسكردن تراژیدیا و داستانەیل ژیان كوردەواریمان ك هەرچەنی پڕە لە دەروەدەری و دەردەسەری، وەلی شوكر ئەرا خودا ئەوە نزیكەی ١٩ ساڵە باروەزعەگە جووریگ ترە و هویچ وەختیگ مەندنەوەی كورد وە دریژایی تاریخ وەك ئی ١٩ ساڵە خزمەت نەكریاگە و باوەڕمانیش لەیواسە ئیمەی كورد وە گوورەی ئی ساڵەیلە هس وە وجوود كەرامەت و شەرەف مقەیەتیكریاگمان كەیم و ئی ماوەیشە خاسترین شایەتیدەر راسیین ئەرا بەرزگرتن مەسەلەی رەوای مللەتەگەمان نەك هەر لە كوردستان، بگر لە ناوچەگە و گشت جەهانیش. نویسانن پەخشان و، وتار سیاسی دو مەیدان چەواشەی یەكترن و ئەوانە ك توان پەخشان بنویسن و تویەنن وشە یا كەلیمە دروس بكەن و گەمەوەل سووز وەرانوەر بكەن و لە هەمان وەخت كیش و قافیەی شعر و پەخشانەیلیان لاسەنگ نەوگ تەماشا كەید كار لە بان كاریگەری وەختی كەن، ئەوەنەیش تاریفكردن و زیرەكی لە هەڵوژاردن وشە یا كەلیمە و شیوەی نویسان پەخشانەگەیان دیرن هویچ كاریگەرییگ وەختی و دویر ماوە دروس نیەكەن بیجگە پەیمان فرەی فراوانیگ. وتار سیاسییش گوزارش یا تەعبیر راسی دەوڵەت و قەوارە و نەتەوەیگە، وەل ئەوەیشا بەعزە جاریگیش حزب و گرووپ سیاسی هویچ وەختیگ لە وتار سیاسی چوارچیوەیگ نەیریگ ئەرا بی پەیمانی، چوینكە هەر قەوڵیگ دەیگ یا هەر قسەیگ كەیگ بایەسە جەی وەجی بكەیگ وە نا نیەتویەنیگ پشتگیری ئەرا نەتەوەگەی مسۆگەر بكەیگ. ئمجا ئەوەك لە بانگەواز پرووسەی هەڵوژاردنەیل خوەمان كریەیگەدی ئەوەسە ك نویسەرەیل پەخشان نیەتویەنن قەوڵ بیەنە مللەت كوردستان بیجگە لەسڕكردن هویرو بەنجكردن زیاتر.

گەناتەکاری رووشنهویری

سەمیم ئۆمەر

گەناتەکاری رووشنهویری لەخەتەرناکترین گەناتەکاریەیلە و گشت ولاتەیل تەقالا کەن قانوونەیلیگ دەر بکەن ئەرا نوا گرتن لەی گەناتەکاریە. گەناتەکاری رووشنهویری ئازادی زیاتریگ لە کوومەلگا دیریگ و زوی زوی لە کوومەلگا پەخشەو بوود و خەتەرەیل گەورایگ لە کوومەلگا وەدی باریگ. ئەی قسیەیلە نیەکەیم تا نائومیدو بویمن بەلکەم دیریم لە بان راسییگ جەخت کەیم. لە خەتەرەیل ئەی گەناتەکاریە یەسە ك بریگ لە رووشنهویرەیل تەقالا کەن رووشنهویرەیل ترەك لە وەرچەو نەگرن ئەوەیش وە خاتر جیاوازیگ وەل باوەرەیل و دیدگایلیان دیرن . ئەی گەناتەکاریە گشت کاروەدەسیل لە بوار یا مەجال رووشنهویری و گشت لە یەکەودەرەیل و نویسەرەیل و لایەنەیل رووشنهویری ترەك گریگەوەر رووشنهویریگ تویش ئەی گەناتەکاریە هاتگە قەلەم و رەفتار و هویرەیل وەرەو لایەنیگ وەکار بەیگ ك لە راسیەیل دویرەو هویرەیل دروکانیگ بلاو کەیگ و گشت بنەوایل شیونیگ و گشت توانایی و هویرەیلی وە کار بەیگ ئەرا شاردنەوەوی گەناتەکاری رووشنهویر تەقالا کەیگ هونەریگ پەخشەو بکەیگ ك لەهونەر دویرن و پشتگیری و شانازی وەکەسیگ بکەیگ ك حەقی نیە. لەنیشانەیل رووشنهویر گەناتەکار یەسەك ئویشیگ لەدیموکراتی پشتگیری کەیگ و لەلای ترەو دەسدریژی کەیگەبان پاکی و شەرەف کەسیگ تر و هەرکاریگ کەیگ ئەرا وەدەس هاوردن بەرژوەندیەیل و شوون بەرزیگ هەمیش داخوازی کەیگ ك ئازادی بدریەیگەپی لەوەختیگ خوەی دەسدریژی کەیگەبان ئازادی کەسەیلیگ تر ئەوەیش لە ریگەی باوەتەیلیگ نویسیگەی ك پرن لەدروو.

رووشنهویری تایبەت وەیەك لایەن نیەك بگریگەی دەس و لە بەرژوەندیەیل تایبەت وەکار بووریەیگ ، رووشنهویری تەنیا یەك مەیدان نیە. رووشنهویری نیاز و میل و ئەرکیگە... گەناتەکاریش جوور نەخوەشیگەك لەلەش پەخشەو بوود و بایەد تەقالا بکریەیگ ئەرا چارەسەر کردنی.

ئەنتەرنێت .. تەکنۆلۆجیای رووشنهویری هاوچەرخ

ئازم محمد

وەل پیشکەفتن هویر لە دریژەی میژوو یا تاریخ و بەرزەو بوینی تەقەنیەیل تازەیگ ئاشکرا بوی ك ك لە ژیارەیل گوزەیشتە وجوود نەیاشتنە و هویرەیل ئالشتە و بویەو تەقالا کریەیگ ئەرا جیوەجی کردن ئەی هویرەیلە وە تاییەت لە نیمەی سەدەی هەیژدەهم تا ئەی رووژمانە پیشکەفتنەیل زیاترەو بویە.

راسەك لەگوزەشتەو لەمیژووی کوینەپیشکەفتن فرەیگ وەدەس هاتگەوەلی لەی سەدەیل دویاخرەتەقەنیەیل تازەیگ ئاشکرا بوینەك دەسمییەت دان ئەرا پیشکەش کردن نیازەیل جەهان. لەگوزەشتەئنسان نەتویەنست ئەی جوور سەرکەفتنەیلیگ وەدەس باریگ وەی خاترەك مەردوم ئەو وەختەلەزانست دویر بوینە. لە ریگەی ئەی تەقەنیەیلەبوی ك ئنسان تویەنست لە دریژەی چەن سەعات لە شوونیگ ئەرا شوونیگتر لەجەهان سەفەر بکەیگ یا ئنسانەیل لەریگەی دەزگایەیل پەیوەندی تازەوەل یەکترەك پەیوەندی بکەن وەزانست ئەی ئجازەدا ئنسان تا بتویەنیگ تا ئەندازەیگ هیزەیل سروشتی کۆنترۆل بکەیگ و دەرفەتیگ وەدی باریگ ئەرا جیوەجی کردن چالاکیەیل ژیان بی ئەوەگ خوەی شەکەت بکەیگ بلی لەیوا بوی ك ئنسان لەریگەی کۆنترۆل کردن وەخت تویەنست لەبان شوونەیلیش کۆنترۆل بکەیگ ئەوەیش لەریگەی تەکنۆلۆجایل تازەلەوانەیش ئەنتەرنێت ك ئایمەیل وەئاسانی لەریگەی وەل یەکترەك پەیوەندی کەن و هەرکەسیگ ئەنتەرنێت وەکار بەیگ لەگشت رویداگەیل و زانیاریەیل جەهان ئاگاداری پەیا بکەیگ . ئەنتەرنێت نەتیجەی زانستیگەك هەرچشتیگ پیشکەش کەیگ وەجووریگ تویەنیم بویشیم دەسگایگەئەرا پیشکەش کردن نیازەیل ئنسان لەهەر پلەیا لایەنیگ. و تاوەختیگ ئنسانەیل مەیل یا رەغبەتەیل جوور وەجوور و هویرەیل جیاوازیگ دیرن ئەنتەرنێتیش پر لەچشتەیل و زانیاریەیل و خزمەتگۆزاریەیل جوور وەجوورە. وەی خاترەسەك ئەنتەرنێت رووژ لەدویای رووژ گرنگی یا ئەهەمیەت زیاتر پەیا کەیگ .

رووشنهویری

لاوازی ئافرەت لە سیاسەت

شارێگا ستار

لە زوورم ولاّتەیل دونیا یا لە کوومەڵگایەیل پیشکەفتگ ئافرەت وە شیوەی یەکسان وەل رەگەز وەراوەر بەشداری لە کاروبار سیاسی وئیدارەکردن کارەیل لە بوارەیل جیاجیا کەیگ؛

وەلی وەداخەوەلەوەر ئەوەگ کیشەی ئافرەت لە کوومەڵگای ئیمە فەرەس وکیشاگانیش زیاتر کوومەلایەتین لە ئاکام کوشتن و برین وتوندوتیژی دژ وە ئافرەتەیل یەهیشتگە ئافرەت کورد کەمتر خوەی لە تخون سیاسەت بیەی لە چەو کوومەڵگایەیل پیشکەفتگ و زیاتر وەرەو لای کاروبار کوومەلایەتی وخزمەتگوزاری بچووگ؛ لە هەمان وەختیش زانن کی سەرۆك ولاتەو کی ها لە پەرلەمان و لە باوەتەیل و باسەیل سیاسی رای خوەیان دیرن وەلی ئامادەنین بەشداری لە بارووەزع سیاسی بکەن و تەنیا خوەیان وە کیشه کو و مه لا یه تیه گا نه و ه سه ر قا ل کەن. کیشەی ئافرەت وەگشتی لەولاّت خوەمان ئەوەسەك پشتیگیری لە خوەی نیەکەیگ لەوەریەوبردن ئەرکەیل و هەمیشەدووس دیری پێشەنگ یاقدوەیان پیاو بووگ نەگ ژن ك یەیش جی داخە و نیشانەی بی متمانەیی یا سقەنەیاشتن ژن وەخوەیەك تەقالا نیەکەیگ جوور پیاو لەرز وەردەم ئەرکەگان بووگ و وەرپرسیاری یا مەسئوولیەت تەحەمول بکەیگ وئی لاوازی یا زەعیفیەهن ئەو کیشەیل کوومەلایەتی جوور وە جوورەسەك لە ماڵ کوردەواری روی دەیگ وئافرەت هەر لەچوارچیوەی ماڵ مینیگەو. ئافرەت چوین هەر لە سەرەتاوەخوەی سەرقاڵ کردگەسەکاروبار ماڵ تویەنستگەوە شیوەیگ رەین وئەکادیمی کاروبار ناوماڵ بەشەو بکەیگ وهەر وەو شیوەیش تویەنیگ کار سیاسی بکەیگ و کاروبار دەوڵەت بوەیگەری؛ وەلی کوومەڵگای کوردەواری کەمتر بوار یا مەجال داسەئافرەت تا لەبوارەیلتر ژیان کار بکەیگ و یەیش هیشتگەژن باوەری وە خوەی نەمینی و متمانەیا سقەوە خوەی نەیاشتووگ و هەر لە چوارچیوەی دیوارەیل ماڵەگەی نایگەدەیشت ك وە شیوەیگ گشتی یەجووریگ لەتوندوتیژی دژ وە ئافرەتە؛ چوین ئەگەر توندوتیژی نەوگ ئافرەتەیل هویچیان کەمتر لە پیاو نیەو لە گشت بوارەیل بایەد ئافرەتەیل زیاتر بایەخ وە خوەیان بیەن و هاوبەشی پیاو لەلە کاروبار سیاسی بکەن و ئەرك یا مەهامەیل ولاتیان بخەنەبان شان چوین هویچ جیاوازییگ لە ناونی رەگەز نێر و ما لە کارکردن نیە؛ و ئەرا سابت کردن ئی قسەمانەتویەنیم ئاماژەیا ئشارەتبکەیم ئەرا چەندین ئافرەت جەهان ك سەرۆك ولات و وەزیر و ئەندام پەرلەمان ولاتن جوور شاژن یا مەلیکەئیزابیل پادشای بەریتانیاو هیلاری کلنتۆن وەزیر کاروبار خارجیەی ئەمریکا و چەندین ئافرەتتر و ئافرەت کوردیش هویچی لەو ئافرەتەیلەکەمتر نیەئەگەر کوومەڵگا زەمینەئەرای هەموار بکەیگ و خوەیشی بایەخ بەیگەبوار سیاسی و لەیەزیاتر لە کار سیاسی پیاو وە پیشرەو یا قدوەی خوەیان نەزانن. چوین تا ئافرەتەیل خوەیان باوەر و متمانە تەواو وە خوەیان نەیاشتوون تا بچنەناو کاروبار سیاسی ئی دوچەوەکیەلەناونی ژن و پیاو هەر مینیگەی. چەندین حزب و ریکخراو سیاسی و حکوومی و کوومەڵگای مەدەنی تایبەت وە ئافرەتەیل هەن ك خوەشکەیل ئەزیزمان تویەنن لە ری ئەوانەوەبەشداری لە کاروبار سیاسی بکەن. ئەی کار ریکخراوەیل سیاسی ئافرەتەیل چەسەئەگەر نەتویەنن ئافرەتەیل هان بیەن ئەرا بەشداری کردن لەسەرجەم کاروبارەیل کوومەڵگا و لەکووتایی باسەگەمان روی قسەیلمان کەیمەخوەشکەیل ئەزیزمان و ئویشیم ئیوەنیمیگ لەکوومەڵگا پیك تیەرین و بیلا باوەردان وە خوەدان بووگ و بەشداری لەسەرجەم چالاکیەیل بکەن لەوانەیش چالاکی سیاسی تا یەکسانی خوەدان وەل پیاوەیل سابت بکەین.

نەخش و دەور دایگ لە بنیاتنانی کەسایەتی خاس

گوڵ سوو

خیزان وە بنەمای سەرەکی دروسبوین کوومەڵگا دانریەیگ، چوینکە پیکهاتگە لە پەیوەندی ناونی تاك وەل کوومەڵگایا، وەل ئەوەیشا خیزان وە سەنتەر و دەسوەپیکردن بنیاتنانین گەشەسەندن کوومەڵگا شماریەیگ ك مناڵ لە ناوی گەشە کەیگ و لەتی هووکارەی گشت ئەو چشتەیلە بووگ ك دەسمیەتی دەن ئەرا خودگونجانن وەل ژینگەی دەوروەرا. جویر ئەوەك زانایەیل دەروینناسی باسی کەن و ئویشن وە زەمینەی یەکم هووکارەبوین رەفتارەیل خودگونجاننی ناسریەیگ و ئادەمیزاد وە ئەوە جیاوە کریەیگ ك قوناغ مناڵی وەخت فرەیگ بەیگ وە بەراورد یا مقارنە وەل مەخلووقەیل ترا. یەیش لەیوا کەیگ ئەرا ماوەی فرەیگ پشت بووەسیگ وە گەورایەیلە وە تا رەسیگە ئەو قوناغە ك پشت وە خوەی بووەسیگ، هەر لەوەر ئەوەیش دوینیم مناڵ کوورپە گشت پشتبەسانن و بنەمای مەندنەوەی لە ژیان بەسیاسە دایگیەوە، یەیش لەروی دابینکردن هەوەجەیلی لە خواردنی و لە ئاسایش دەروینی و گەرمی و ئسراحەتکردن و گشت جوورەیل خزمەتگوزاری، یەیش لەیوا کەیگ ك دایگ شوون گەورایگ لە جەهان مناڵەگەی بکەفیگە پی و کەسیگ جیاواز بووگ وەبەراورد یا موقارەنە وەل کەسەیل تر دەوروەری، لە هەمان وەخت دایگ یارمەتیدەرەلەوە دیهاوردن ئەو گونجیانە ك ئیمە باس لەلی کەیم ئەرا وەردەوامیداین مناڵ وە ژیان، دویای ئەوەیش ئەو گرنگی یا ئەهەمیەت و هەوەجەیلە مناڵ جیوازی ئەرا کەسەیل تر لە باوگ و خوەیشك و برا و ئەندامەیل خیزانەگەی و دویاخریش ئەرا کوومەڵگا. وەلی وەل ئەوەیشا خیزان وەژینگەی سەرەکی داناین بنەمایەیل سەرەکی کەسایەتی مناڵ شماریەیگ و دەور و کاریگەری دایگ لەدروسکردن کەسایەتی مناڵەگەی وەپلەی یەکم تیەیگ، چوینکە زوورم ئەو بەحسەیلە ك ئەنجام دریانە لەبان ئەو مناڵەیلە ك لە وەختەوەدایگیان لە دەسدانە، دەرکەفتگە ك شمارەی فرەیگیان دوچار نارەحەتی یا نەخوەشی دەروینی فرەیگ هاتنە، یەیش لەیوا لەلیان کردگە کەسایەتی ناپەسەن و ناتەواویگ لە لیان دەرچووگ یا کەسەیلیگ یاخی لەلیان دەرچووگ، چوینکە بیبەشبوینیان لە سووز و خوەشەویسی دایگ جویر ئەوە ك زانای دەروینناس (ئەدلەر) باسی کەیگ، هس وە کەمی (شعور بالنقص) لایان پەیا بووگ ك بیگومان یەیش لەیوا لەلیان کەیگ بگەردنە شوون ئەو هەوەجەیلە لەوەر خاتر پرەوکردن ئەو بووشایی یا فراغەیلە ك لە ژیانیان وجوود دیریگ، ئمجا چ وە شیوەیگ قانوونی بووگ یا دژ بنەمایەیل کوومەڵگا و ژینگەی ئنسانی بووگ.

وە گوورەی ئەو بەحسە ك لە بان مناڵەیل (خانەی ئمایەتکردن) ئەنجام دریا، دەرکەفت ك ئەو مناڵەیلە لەی شوونەیلە ژیەن زوورمیان شەرەنگیز و رویدارن، چوینکە لەیوا هس کەن ك ئەوان پەسەن نین لە کوومەڵگا و لە هەمان وەخت بیبەشن لە سووز و خوەشەویسی دایگ و باوگ و فرەیگیش لە هەوەجەیلیان ئەرایان دابین نەکریاگە، هەر لەوەر ئەوەیش باوەر وەخود خوەیان نەیرن و یەیش وە شیوەی خراویگ شکیەیگەوە ئەرا بان بارووەزع دەروینیان و ریگەیگە ئەرا دروسبوین کەسایەتی شیویاگ و تویشبوین وە نەخوەشی دەروینی جووراوجوور. لەوەر ئەوە گشت ئەو کیشەیلە ك باسیان کردیم و مناڵ تویشایان تیەیگ هووکارەگەی چووگەوە ئەرا نەوین چەودێری یا مراقەبەی خیزان وە شیوەیگ گشتی و نەوین چەودێری دایگ وە شیوەیگ تایبەت.

کەسایەتی خوەد لە ریگەی ئاواز یا نەغمەی مۆبایلەگە دەوەبزان

گوڵ سوو

پسپۆرەیل وەگوورەی بەحسیگ چەنەها جوور کەسایەتی ئادەمیزاد لەریگەی نەغمەی مۆبایلەیلیانەوەدەسنیشان کردنەك لەیرا قەیریگ لەلیان خەیمنەروی:-

ئاواز ئاسایی (ئعتیادی):

ئەوانە ك ئی جوورەئاوازەدانەن، کەسەیلیگن ك قەدر کار زانن، وەل ئەوەیشا کەسەیلیگن ك هەوڵ فرەدەن و تەماحیان فرەس و ، وە هویچ شیوەیگ باوەڕ وە خوەشەویسی نەیرن.

ئاواز کۆمیدی:

ئەو کەسەیلەئاواز کۆمیدی یا خەنستن لەبان مۆبایلیان دانەن، کەسەیلیگن ك وە گشتی خوەشەویسن و هەمیشەلیوەیلیان خەنیگ، ئەو کەسەیلەحەز کەن لەقەرەباڵغی و حەز لە ئارامی نیەکەن و لە هەمان وەخت کەسەیلیگن فرەچنەبندروس کارەیلەوەو کەسەیلیگن کیشەیلیان وە خاسترین شیوەچارەسەر کەن.

ئاواز بی نموونە و کەم:

ئەوانە ك ئی جوورە ئاوازەیلیگ دانەن لە بان مۆبایل، کەسەیلیگن ك زوی کاریگەری دروسکەن لە بان کەسەیل دەوروەریان، ئەوانە حەز کەن لە جەربەزەیا موغامەرە و حەز کەن ناخوەشی بوینن تا چشتیگ بکەفیگە دەسیان و لە هەمان وەخت ئی جوورە کەسەیلیگ وە هویچ شیوەیگ لەو کیشەو گرفتەیلە نیەترسن ك روی وەروییان بووگەوە.

ئاواز ئارام و رۆمانسی:

ئەوانە ك ئی جوورە ئاوازەیلیگ دانەن لەبان مۆبایل، ئەوانە کەسەیلیگن ك هەوەجەوە خوەشەویسی دیرن، ئەوانەکەسەیل عاتفی و رۆمانسیین و فرەیش ئارامن و حەز کەن کاریگەری لەبان کەسەیل تر داشتوون، وەل ئەوەیشا کەسەیلیگن ك ئەگەر مەردم هەوەجەوە یارمەتی و هاوکاری داشتوون ئەوەدەس یارمەتی و هاوکاری ئەرایان دریژ کەن و تام و لەزەت لەوەدوینن ك مەردم وەخاس ناویان بارن.

گشت رووژیگ ئاوازیگ :

ئەو کەسەیلەك گشت رووژیگ ئاواز یا نەغمەیگ لەبان مۆبایلەیلیان دانەن، کەسەیلیگن حەز لەگویریان کەن و لە هەمان وەختیش کەسەیلیگن حەز لەیاخیبوین کەن، وەل ئەوەیشا ئەو کەسەیلەوەرجەئەوەك کووتایی وەپرووژەیلیان بارن دەسکەنەپرووژەیگ تر ، دویای ئەوەیش ئەو کەسەیلەحەز وەگەشتکردن و گەردین و شوونەیل جیاجیا کەن، کەسەیلیگن ك جموجویلیان فرەسەو حەز کەن جنگ رەنگامە بکەنەوەر و حەزیش کەن لەرەفیقی گشت کەسیگ.

مەیموون چ جوورە حەیوانیگە؟

گوڵ سوو

مەیموون حەیوانیگ چوارپاسەو سەر وەگرووپ گیانلەوەرەیل شیردەرە، مەیموونەیل دەس و پایان دریژە و لاشەیان وەپووس پووشیاگە. زوورم مەیموونەیل دوی دیرن و لەلیانیش هەس لویتیان پانەو مەیموونیش هەس لویت باریك. مەیموونەیل بویچگ تویەنن وە خاسی بهەیوان و بچنەبان دارودرەختەیل و زوورمیانیش لەبان دارەیل ژیەن، چوینکەوەدەس وپایەیلیان لقەیل دارەگەگرن .مەیموونەیل تویەنن وەپایەیل و دەسەیل دریژیان وە ئاسانی جموجویل بکەن، لەلیانیش هەس لەوەختیگ جیواز خوەیان کەن وەدوی خوەیان کەنەدارا تا بتویەنن مقەیەتی هاوسەنگی خوەیان بکەن لە وەخت بازداینیان لەی دار ئەرا ئەو دار . مەیموونەیل وەك ئادەمیزاد چەویان ها لەنواوە، ئەویش یارمەتیدەر خاسیگەئەرایان لەوەخت بازداین و پیچەوکردنیان تا لەو شوونەك مەبەسیانەئارام بگرن. وەل ئەوەیشا تویەنن رەنگەیل بناسن، ئەویش یارمەتییان دەیگ لەوەختیگ گەردنەشوون خواردنا. وەختیگ مەیموونەیل بویچگ لەبان زەوی بوون وە هەر چوار پەلیان هەیوان . مەیموونەیل دەسیان لەقولەیلیان دریژترە. قەیریگ لەمەیموونەیل، ئەرا نموونە: بابینانەیل زیاتر لەبان زەوی ژیەن، چوینکەئەوانەکیش یا وەزنیان قورسە و نیەتویەنن وە خاسی لەناو دارەیل بازبازان بکەن، ئمجا لەوەر دڵنیایی بەعزە جاریگ پەنا بەنەوەر حەیوانەیل تر. (ئەنتیلۆپەر) جوورەئاسکیگە، لەبابینانەیل فرەتر ژنەفن و هس بووکردنیانیش لەوان خاسترە، ئمجا فرەجار خوەیان لەو ئاسکەیلەنزیکەو کەن، چوینکەئەو ئاسکەیلەفرەئاگادارن و زوی هس وە مەترسی کەن. ئمجا ئاسکەیل وە سەبەب هس بووکردنیانەوە، هس وەنزیکەوبوین دوشمنەیلیان کەن، یەبیجگەئەوە ك چەوەیلیانیش فرەتیژە، هەر لەوەر ئەوەیش ئەو ئاسکەیلەجویر پاسەوان یا مقەیەتیکەرن ئەرا بابیانەیل. مەیموونەیل بەچکەکەن، وەلی تەنیا یەك بەچکە، هەر لەوەختیگ بەچکەگەپەیا بووگ یەکسەر باوەش کەیگەدایگیا، ئمجا ئەو بەچکەیلەتا دگان درارن شیر دایگیان مژن و دویاخر دەسکەنەخواردن چشتەیل تر، بەشیگ فرەیش لەبەچکەمەیموونەیل تا عومریان بووگەدو ساڵانیش هەر لەدایگیان دویرەو نیەکەفن، ئمجا دویاخر هس وە ئەوەکەن ك دڵنیان و دی وەئازادی گەردن. مەیموونەیل وەك خیزانیگ گەورا وەیەکەوەژیەن و لەپەیاکردن رەفیقایەتییش زیرەکن، وەل ئەوەیشا یارمەتی یەکتری دەن لەپاکەوکردن پووس یەکتری، وەل ئەوەیشا لە گشت وەخت وسەعاتیگ دەنگ جیاواز دیرن، ئەرا نموونەوەختی میوەیگ دویننەوەجوورەدەنگ تایبەتیگ لەلیانەو تیەیگ، وەختیگیش دەمەقاڵ کەن دەنگ فرەجیاوازتریگ لەلیانەو دەرچووگ. هەرچی مەیموونەك لەبان زەوی ژیەیگ بایەسەمقەیەتی خوەیان بکەن لەشیر و پڵنگ و پڵنگ خاڵدار، ئمجا بەعزەجاریگیش سەرۆکەیلیان دەسەوتاقم دروسکەن و گشتیان وەیەکەوەپەلامار حەیوانەیل دڕندەدەن.

لە ناونی پلان و جیوەجیکردن!!!

ماجد سوێرەمەیری

خوەنەوارەیل خوەشەویس

لە ژیان رووژانەی تاکە کەس وکوومەڵگا، وەرج لە هەر کرداریگ نیازیگ هەس و ئادەمیزاد نیاز ئەرا چشتیگ گریگە دڵ و دویاخر وەگوورەی توانا دەس کەیگە جیوەجی کردنی و لە هەمان وەخت لە سەر ئاست دەوڵەت و کوومەڵگایش، حکوومەت لە قوناغ یەکم، وە گوورەی ئاست دارایی و توانا تەکنیکیەگانی دەس کەیگە پلان داناین، و لە قوناغ دویم دەس کەیگە جیوەجیکردن ئەو پرووژەو پلانەیلە ك دایاناگە، ئەیەیشە وەهەمان شیوە تویەنیمن لەسەر ئاست تاکە کەس و خیزانیش باسی بکەیمن، بەڵی ئەزیزەیل تا ئێرا هویچ گێروگرفت وموشکلەیگ نیە، وەلی گێر و گرفت لەورا دەس کەیگە پی،وەختی نیاز و پلان وپرووژەگان وەگوورەی دارایی و توانا و ئێرادەت ئەو تاکە کەس وکوومەڵگا و حکوومەتە نەوگ، ئنجا لەی حاڵەتە ئەوەگ ناوی نایمن نیاز و پرووژە و پلان بووگە قسەی بی مەعنا و زیایە و هویچ و پویچ. شایەت ئیسە لای خوەدانەو بویشین دی کەی باس ئەو وەسەرهاتە کەید ك هەمیشە لەی گووشە لە هەر شمارەیگ لە سەر زووان باوگ و باپیرەیلمانەو کەیدەی نموونەی زینگیگ ئەو قسەیلە ك سەرەتای لاپەڕەگە وەپی سیەوە کەید، جویر دەلیلیگ لە بان راس و دروسی ئەرای چوینەگەد؟.. بەڵی ئەزیزەیل بیلا فرە دروێژیەو نەکەیمن و سەردان وەژان ناریم و کوڵ وکولبڕ بچیمنە سەر باسکردن وەسەرهاتەگەی ئیجارەمان وەو ئومیدە ك دڵدان بگری:

ئویشن لە پەڕ شاریگ لە شارەیل لە کنار دیوارە کوێنەی ماڵیگ یەی کونامویشیگ بوی، پڕ بوی لە دەیان مویش ك وە کەیف خوەیان وە ناو ماڵەیل ئەو ناوچە هویتەرەیان هاتیاگ و هەمیشە خەریك کەیف وسەفا و خواردن وعەیش نووش خوەیان بوین و هەمیشە بی باك بوین لە وەگ رووژگار ئەرایان شاردویگەوەی، ك ئەویش ئەوە بوی رووژی لە رووژان پشی گەورایگ لە لیان پەیا بوی و جویر بەڵای چەوەری نەکریاگیگ وەر بویە گیانیان و هەر جاری ورسگی بویاتا یەکی لەلیان راو کردیاد و خواردیاگەی، تا رەسیە ئەو رادە ك زندگانی ئی مویشەیلە کردە ژەهر مار و تویش خەم و مەینەتیان هاورد... رووژی لە رووژان فچ وکوڕ کەفتە ناو مویشەیل ك گوایا گەوراگەیان، گشتیان ئەرای لای خوەی چڕیە، ئەرا لەیەکەوداین ئەی مەسەلە، بەشکەم یەی چارەسەریگ ئەرای بویننەو؛ وەی جوورە مویشەیل گشتیان گردەو بوین دەس کردنە داد وبیداد کردن و وتن ئیمەی مویش وەی بویچگییەوە چوین چار ئی پشی گەورا بکەیمن، ئیمە هەتا ئەگەر وەگشتمانەو وەر بویمنە گیانی هەم چاری نیەکەیمن!!!

لە ناو جەم مویشەیل، یەی مویش جایل جوان و هەڵکەفتگیگ خوەی زیتەو کرد و وت :برا من یەی پلانیگ ئەرادان دانەم، تا لە شەڕ ئی مویشە وە ئاسانی خوەدان بیەینە لا... گشتیان وتن : دەسمان وە داماند، ئادەی بویش بویمنە قورباند، بەشکەم یە خوداس لەی بەلا قوتارمان بکەید !! مویشەگەیش وا گردەی و قەیری تر زیتە زیت کرد و وت : قەومەیل، من ئویشم بچیمن یەی زەنگوڵەیگ باریمن و بکەیمنەی مل ئی پشییە تا هەر وەختی بایگ دەر کوناگە لەلیمان بگریگ لەلی ئاگادار بویمن و خوەمان لە شەڕی بیەیمن لا!!!

مویشەیل گشتیان ئی پلانە وە دڵیان بوی و وتن : وەڵا برا ئەیە پلان فرە خاسیگە، و وەی جوورە وە ئاسوودە و رەحەت تویەنیمن جویر جار جاران ئەرا خوەمان وە ناو ماڵەیلەو گڕ بخوەیمن و ئەگەر پشیەگەیش لە لیمان نزیکەو بووگ دەنگ زەنگوڵەگە ژنەفیمن وئەرا خوەمان هەیوایمن و خوەمان شاریمنەو ...وەلی گەورای مویشەیل لەیرا هاتە جوواو و وت : کوڕم رای تو رای جوان و حەکیمانەیگە و یەیش مەعنای ئەوەسە ك تۆ مویش ئاقڵیگید و فرە فامید ، وەلی قەومەیل بەون بویشنە پیم ئەو مویش ئازا کامە ك بتویەنیگ ئی زەنگوڵە بکەیگە مل پیرەپشی!!!

لە سای ئی غوربەتە

عەلی حسین فەیلی

لە بان سینگ گەرم سەنگ فەرش جادەیل و لە
ژیر دەس نەوازش قەیرە واران دەم ئیوارە گشت
شەکەتیەیل رووژ هیلمەجی، گشت راز ونیازێگ
دڵداری خەمە ناو هەگبەی بان شان و تا قویلی
ناو شار، تا بەرزی باران دیامە پیشوازد ئەی
ئەزیز کەس نەناس
ئمروو پا ئەڵگرتمە و تاجێگ لە واران
تەڕ نەمە بان سەرد تا بویدە تەنیا شاژن
ئی سات و وەختە بیلا لە دویر هەناسەیلد بکەمە
زنجیر هەڵم و دەس و پای خوەشیمان وەپی
بوەسم، ئایا لە دەنگ پای دو دڵدار خوەشتر
شنەفتیدە وەختیگ سەمفونیای نمەنم واران و
تەمومژ نەرمێگ رێ ئەرایان واز ئەکا؟!